

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องความต้องการด้านสวัสดิการของผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษธนบุรี ในครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นกรอบและแนวทางในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1 แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม
 - 1.2 แนวคิดและทฤษฎีความต้องการ
 - 1.3 แนวคิดในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ผู้ต้องขัง
 - 1.4 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ
 - 1.5 หลักพื้นฐานว่าด้วยการปฏิบัติต่อนักโทษ
2. การจัดสวัสดิการสำหรับผู้ต้องขัง
 - 2.1 นโยบายกรมราชทัณฑ์
 - 2.2 แผนทิศทางการราชทัณฑ์
 - 2.3 การจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษธนบุรี
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิดในการศึกษา

แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม

คำว่า “สวัสดิการมีผู้ให้ความหมายไว้หลายหลากดังนี้

สวัสดิการ ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพการทำงานที่ดีและสะดวกสบาย

สวัสดิการสังคม ตามความหมายในแผนพัฒนางานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2540-2544) หมายถึง ระบบการจัดบริการทางสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาทางสังคมและพัฒนาสังคม รวมทั้งการส่งเสริมความมั่นคงทางสังคมเพื่อให้ประชาชน

สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ในระดับมาตรฐาน โดยบริการดังกล่าวจะต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนให้ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม ทั้งในด้านการศึกษา สุขอนามัย ที่อยู่อาศัย การประกันรายได้ สวัสดิการแรงงาน นันทนาการ และบริการทั่วไป

วิจิตร ระวังศ์ (อ้างถึงใน วันทนีย์ วาสิกะสิน และคณะ, 2542, น. 1) “สวัสดิการสังคม” หมายถึงกิจกรรมที่รัฐบาลและเอกชนทุกระดับจัดให้มีขึ้นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อประกันความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนโดยอาศัยผู้ปฏิบัติงานที่มีความรู้จากหลากหลายสาขา ไม่เฉพาะแต่ นักสังคมสงเคราะห์เท่านั้น ทั้งนี้จุดศูนย์กลางของงานสวัสดิการสังคม คือ ประชาชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีและมีหลักประกัน

นอกจากนี้ วิจิตร ระวังศ์ (อ้างถึงใน วันทนีย์ วาสิกะสิน และคณะ, 2542, น. 2) ยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม ว่าเป็นเรื่องของทุกคนในสังคม เพราะคำว่าสวัสดิการหรือสวัสดิภาพมีความหมายในแง่การกินดีอยู่ดี (social well-being) ของทุกคนไม่เฉพาะเจาะจงผู้ใดใดเท่านั้น คนทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ตามปฏิญญาสากลขององค์การสหประชาชาติ ในเรื่องสิทธิมนุษยชนกำหนดว่า คนทุกคนจะต้องได้รับการตอบสนองในความต้องการขั้นพื้นฐานอันเป็นสิทธิ ที่ทุกคนจะต้องได้รับ และเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องจัดบริการต่าง ๆ ไว้ให้ และตามความต้องการ ขั้นพื้นฐาน

Encyclopedia of Social Work (อ้างถึงใน วันทนีย์ วาสิกะสิน และคณะ, 2542, น. 1) สวัสดิการสังคม หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานทั้งของภาครัฐและอาสามัครเพื่อมุ่งป้องกันและขจัดปัญหาสังคม หรือปรับปรุงความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคลกลุ่มชน กิจกรรมดังกล่าวนี้ใช้บุคลากร นักวิชาชีพที่เกี่ยวข้องอย่างมากมาย อาทิ แพทย์ พยาบาล นักกฎหมาย นักการศึกษา วิศวกร นักบริหาร นักสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนผู้ช่วยนักวิชาชีพในสาขาต่าง ๆ (paraprofessional)

ไฟรด์แลนเดอร์ และ แอปท์ (Friedlander & Apte, 1974, อ้างถึงใน วันทนีย์ วาสิกะสิน และคณะ, 2542, น. 1) “สวัสดิการสังคม” เป็นระเบียบนโยบายผลประโยชน์และบริการ ซึ่งจะทำให้การดำเนินการการจัดบริการต่าง ๆ เป็นไปโดยสอดคล้องกับความต้องการของสังคม เป็นที่ยอมรับกันว่าสวัสดิการเป็นบริการพื้นฐานที่มีความสำคัญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและถาวรเปลี่ยนแปลงจากสภาวะที่เคยยากลำบากไปสู่สิ่งที่คาดหวังว่าดีกว่า รวมไปถึงความอุดมสมบูรณ์ในที่สุด

จะเห็นได้ว่า จากความหมายของสวัสดิการสังคมที่กล่าวมานั้นมีความแตกต่างกันอยู่บ้างในแง่ของการอธิบายความ ซึ่งขึ้นอยู่กับ พื้นฐานแนวความคิด และมุมมองของแต่ละบุคคลที่ให้คุณค่าแตกต่างกัน กล่าวโดยสรุปว่า สวัสดิการสังคม หมายถึง ระบบแห่งการบริการทางสังคมที่

มีรัฐและองค์กรต่าง ๆ จัดให้บุคคลในสังคมในองค์กรโดยมุ่งหวังให้การดำรงชีวิตของมนุษย์เรามีความสมบูรณ์มากขึ้น และมีความสอดคล้องกับความต้องการในการใช้ดำรงชีวิตของมนุษย์ รวมทั้งเป็นการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในการขจัดความเดือดร้อนและเป็นการป้องกันปัญหาต่าง ๆ ของสังคม

องค์ประกอบของงานสวัสดิการสังคม

องค์ประกอบของสวัสดิการสังคม ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ 7 ประการ โดยถือว่าประชาชนจะมีความเป็นอยู่ที่ดีได้จำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยเหล่านี้คือ (วันทนีย์ วาสิกะสิน และคณะ, 2542, น. 3)

1. การศึกษา (education)
2. สุขภาพอนามัย (health)
3. ที่อยู่อาศัย (housing)
4. การทำงานและการมีรายได้ (employment and income maintenance)
5. ความมั่นคงทางสังคม (social security)
6. บริการสังคม (general social services)
7. นันทนาการ (recreation)

แนวคิดและทฤษฎีความต้องการ

สุชา จันทรโสม (2529, น. 37) กล่าวว่า ความต้องการเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ความต้องการเกิดขึ้นเมื่อร่างกายสมดุล การขาดการสมดุลทำให้ร่างกายเกิดการไม่มีความสุข ดังนั้น ร่างกายจึงต้องมีการกระทำเกิดขึ้น เพื่อให้ร่างกายคืนสู่สภาพสมดุล

กังวล เทียนกัณฑ์เทศน์ (2531, น. 60) กล่าวว่า ความต้องการเป็นลักษณะตามธรรมชาติของมนุษย์ โดยทั่วไปประสงค์ที่จะให้มีความเป็นธรรมชาติ เช่น ต้องการหายใจ ต้องการความรัก และถูกรัก ซึ่งเป็นลักษณะธรรมชาติ

ความต้องการของมนุษย์และปัจจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ในทางจิตวิทยานั้นมีแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ ได้แก่

ปรียาพร วงศ์บุตรโรจน์ (2535, น. 54-63) ได้สรุปว่า นักปราชญ์ได้ทำการศึกษามาเป็นเวลานานถึงเรื่องของความต้องการของบุคคล โดยพยายามที่จะทำความเข้าใจว่าทำไมคนจึงประพฤติปฏิบัติเช่นนี้ แนวคิดที่อธิบายถึงความต้องการของบุคคล ได้แก่ พวก Hedonism ซึ่งมีความเห็นว่า มนุษย์หลีกหนีความเจ็บปวดและแสวงหาความสุขสบาย จากการสังเกตจากสิ่งที่คน

นั้นเลือกการกระทำหรือหลีกเลี่ยงการกระทำซึ่งแต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน ความเจ็บปวดสำหรับคนหนึ่งอาจเป็นความสุขสบายของอีกคนหนึ่งก็ได้ เช่น นักมวยพอใจการชกต่อยซึ่งเรามองว่านั่นเป็นความเจ็บปวด

จากทฤษฎีปัจจัยเดียว (one factor theory) ของพวก Hedonism ในเรื่องแรงจูงใจของมนุษย์ ซึ่งเกิดโดยใช้สัญชาตญาณ แรงขับและความต้องการจำเป็น แต่ก็ไม่สามารถอธิบายความต้องการของบุคคลได้ครอบคลุม อย่างไรก็ตามความเข้าใจในเรื่องความต้องการของบุคคลเป็นสิ่งจำเป็นที่จะเข้าใจในพฤติกรรมของบุคคลในองค์กร เพราะความต้องการของบุคคลเป็นแรงผลักดันให้คนทำงานหรือให้มีความกระตือรือร้นในการทำงาน

ลักษณะของความต้องการ

ความต้องการของมนุษย์แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ความต้องการทางร่างกาย (physiological and social needs)

1.1 ความต้องการอาหาร ความหิว ทำให้คนเราต้องกินอาหาร เพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต อาหารเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต

1.2 ความต้องการน้ำ เมื่อร่างกายของคนเราขาดน้ำ ทำให้เรารู้สึกว่า ลำคอแห้ง และ ปากแห้งผากเกิดความต้องการที่จะได้น้ำมาดื่ม เพื่อรักษาความสมดุลของร่างกาย ร่างกายคนเราเสียน้ำเนื่องจากอากาศร้อน การออกกำลังกาย การทำงานหนัก ทำให้เสียเหงื่อออกจากร่างกาย

1.3 ความต้องการทางเพศ

1.4 ความต้องการอุณหภูมิที่เหมาะสม

1.5 ความต้องการหลีกเลี่ยงความเจ็บป่วย

1.6 ความต้องการพักผ่อนหลับนอน

1.7 ความต้องการอากาศบริสุทธิ์

1.8 ความต้องการขับถ่าย

ความต้องการในปัจจัย 4 คือ อาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค เป็นสิ่งที่มองเห็นได้และสามารถหาได้ เพื่อสนองความต้องการของบุคคล การบริหารเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับองค์กรจึงควรจะได้คำนึงถึงปัจจัยเหล่านี้

2. ความต้องการทางจิตใจและสังคม (psychological and social needs)

ความต้องการประเภทนี้ค่อนข้างจะสลับซับซ้อนและเกิดขึ้นจากสภาพสังคม วัฒนธรรม การเรียนรู้ และประสบการณ์ที่บุคคลนั้นได้รับและเป็นสมาชิกอยู่ ความต้องการทางจิตใจและสังคมนี้ยังแตกต่างกันออกไปแต่ละบุคคล แต่ละสังคมและฐานะทางสังคมของบุคคล

รวมทั้งเวลาและโอกาสที่แตกต่างออกไปด้วย ลักษณะสำคัญของความต้องการทางจิตใจและสังคม มีดังนี้

2.1 ความต้องการทางจิตใจและสังคมที่เป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมและกลายเป็นลักษณะนิสัยประจำตัวของแต่ละคน สิ่งเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม

2.2 ความต้องการทางสังคมที่เกิดจากการเรียนรู้ และประสบการณ์ เราต้องมีประสบการณ์และการเรียนรู้มาก่อน จึงจะเข้าใจและเลือกกระทำได้ บางทีเราต้องการศึกษาว่าจะเริ่มต้นอย่างไรและควรจะทำอย่างไรต่อไป

2.3 ความต้องการนี้เปลี่ยนแปลงได้ แม้ในตัวคนเดียว

2.4 ความต้องการนี้จะมีมากขึ้น เมื่ออยู่รวมกลุ่มมากกว่าอยู่คนเดียว

2.5 ความต้องการนี้เป็นพฤติกรรมปกปิดมากกว่าเปิดเผย ซึ่งจะแสดงออกเมื่อมีสิ่งเร้า

2.6 ความต้องการที่มองไม่เห็นเป็นนามธรรมมากกว่ารูปธรรม

2.7 ความต้องการทางจิตใจและสังคมมีอิทธิพลที่จะผลักดันให้คนเราทำอะไรก็ได้บางครั้งปราศจากเหตุผลและคุณธรรม

ทฤษฎีลำดับของความต้องการของมนุษย์ (hierarchy of needs theory) ของมาสโลว์ Maslow

มาสโลว์ (Maslow, 1954, อ้างถึงใน พิทยา บวรวัฒนา, 2544, น. 30) ได้สร้างทฤษฎีแรงจูงใจของมนุษย์ขึ้น โดยมีข้อสมมติฐานอยู่ว่า ความต้องการของมนุษย์นั้นสามารถจัดเป็นลำดับได้ 5 ชั้น ตามลำดับความสำคัญมากก่อนมาหลังได้ดังนี้

1. ความต้องการทางกายภาพ (physiological needs) ได้แก่ อาหาร น้ำดื่ม ความต้องการที่อยู่อาศัย ความต้องการทางเพศ และความต้องการอื่น ๆ ของร่างกาย

2. ความต้องการความปลอดภัย (safety needs) ได้แก่ ความต้องการความมั่นคง และการป้องกันภัยอันตรายจากสิ่งรอบตัวและจากการทำร้ายจิตใจ

3. ความต้องการที่จะผูกพันทางสังคม (social needs) ได้แก่ ความรัก ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การได้รับการยอมรับและมิตรภาพ

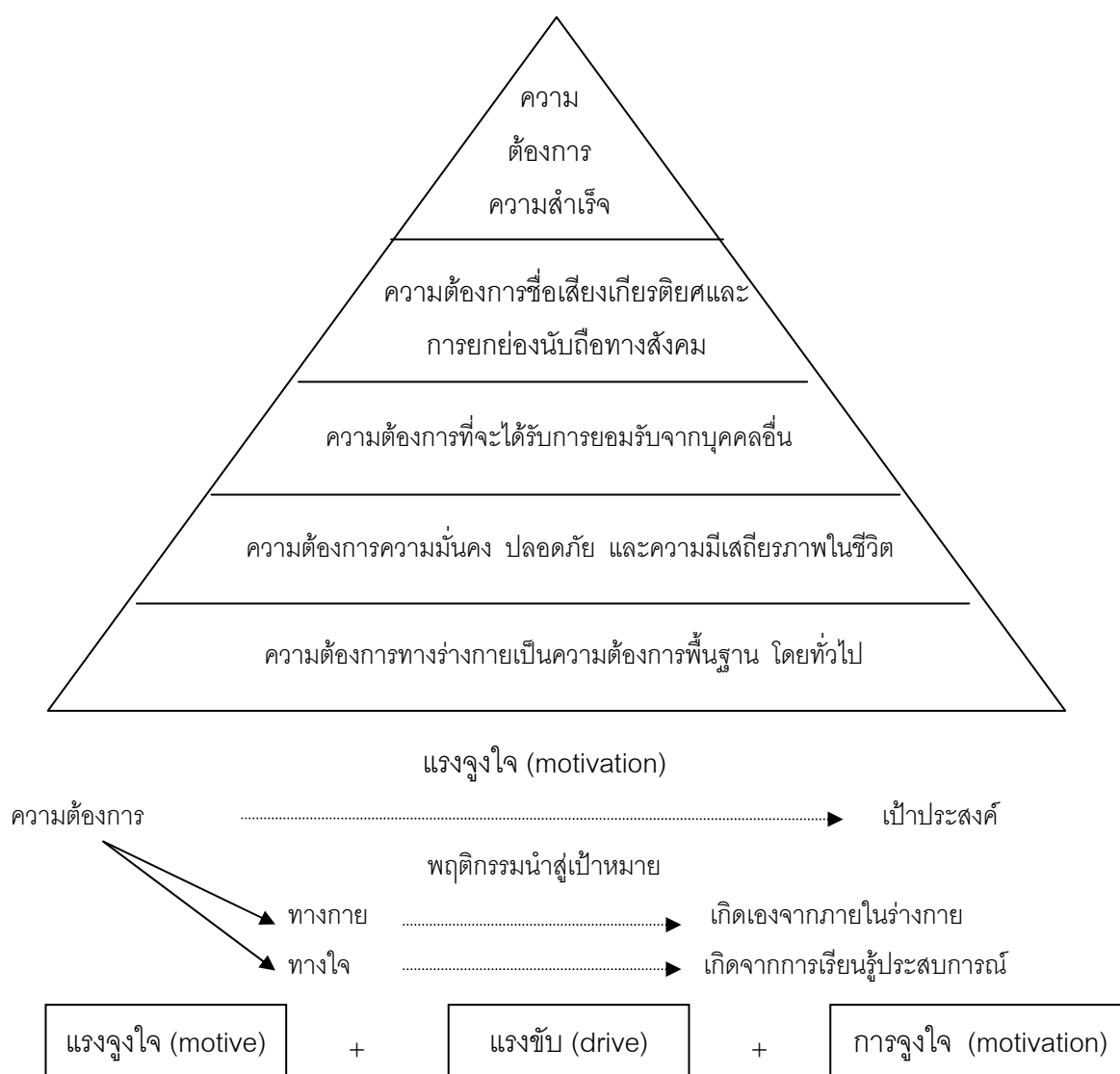
4. ความต้องการที่จะมีฐานะเด่นและได้รับการยกย่องจากสังคม (esteem needs) ได้แก่ การเคารพนับถือตนเอง การเป็นตัวของตัวเองและการประสบความสำเร็จ การมีฐานะในสังคม การได้รับการยอมรับจากคนอื่นและการได้รับความสนใจจากคนอื่น

5. ความต้องการที่จะประจักษ์ตน (self-actualization needs) ได้แก่ แรงผลักดันที่ทำให้คนสามารถเป็นในสิ่งที่ตนเป็นได้ดีที่สุด ซึ่งรวมถึงการเจริญเติบโต การได้ใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มที่และความสมปรารถนา

มาสโลว์ (Maslow) อธิบายไว้ว่า ในขณะที่ความต้องการชั้นหนึ่งได้รับการตอบสนองพอสมควรแล้ว ความต้องการที่สูงขึ้นถัดไปจะทำหน้าที่เป็นแรงผลักดันที่จูงใจให้มนุษย์ทำงาน

ภาพที่ 2.1

ทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจของมาสโลว์

ที่มา: Maslow, 1954, pp. 80-91

ทฤษฎีความต้องการสามปัจจัย (Three-Needs Theory) เสนอโดย David McClelland

แมคคลีแลนด์ (McClelland, อ้างถึงใน พิทยา บวรวัฒนา, 2544, น. 32) มีความคิดว่าการทำงานนั้นมีแรงจูงใจหรือความต้องการสามประการ คือ

1. ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ (achievement) หมายถึง พลังผลักดันที่ต้องการแสดงออกถึงความดีเด่น ความต้องการที่จะทำอะไรให้สำเร็จได้ดีกว่าคนอื่นหรือดีกว่ามาตรฐานทั่วไป ความมุ่งมั่นพยายามต่อสู้ฟันฝ่าเพื่อความสำเร็จ คนที่มีความต้องการแบบนี้เป็นคนที่ยืดหยุ่นจะทำอะไรให้ได้ดีกว่าคนอื่น เป็นคนที่ถือว่าเป็นเรื่องที่ทำหายและเป็นคนที่รับผิดชอบต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวต่อการทำงานของตน

2. ความต้องการที่จะมีอำนาจ (power) หมายถึง ความต้องการที่จะมีอิทธิพลและเข้าไปควบคุมกำกับคนอื่นให้กระทำตามที่ตนต้องการ คนพวกนี้ชอบทำตัวเป็นคนคุมเกมส์ ชอบมีอำนาจ ชอบศักดิ์ศรีมากกว่าที่จะให้ความสำคัญต่อการทำงานที่ดี และชอบทำงานในลักษณะที่แข่งขันกับคนอื่น

3. ความต้องการที่จะผูกพัน (affiliation) หมายถึง ความต้องการที่จะให้คนอื่นชอบและเป็นมิตรด้วย คนพวกนี้ต้องการบรรยากาศการทำงานแบบต่างฝ่ายต่างเข้าใจและร่วมมือกันทำงาน

โดยสรุปแล้ว คนที่มีความต้องการที่จะประสบความสำเร็จสูง จะประสบความสำเร็จถ้าได้บริหารกิจการของตนเอง หรือได้บริหารงานหน่วยงานอิสระภายในองค์กรขนาดใหญ่ แต่คนเหล่านี้ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นนักบริหารที่ดีสำหรับองค์กรขนาดใหญ่เสมอไป นอกจากนี้ นักวิชาการบางคนเชื่อว่า คนที่มีความต้องการอยากมีอำนาจมาก และมีความต้องการที่จะผูกพันน้อยจะเป็นคนที่เป็่นนักบริหารที่ดี

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสำหรับผู้ต้องขัง

สวัสดิการผู้ต้องขัง หมายถึง ประโยชน์หรือการบริการต่าง ๆ ที่เรือนจำและทัณฑสถานจัดให้ผู้ต้องขังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพและ การได้รับอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตามควร

การจัดสวัสดิการผู้ต้องขัง

ตามแผนทิศทางการบริหารในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2536-2545) กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดภารกิจหลัก 3 ภารกิจ คือ

1. การควบคุมผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพ
2. การแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้เป็นบุคคลที่สามารถเข้ากับสังคมทั่วไปได้

เมื่อพ้นโทษ

3. การเสริมสร้างสมรรถนะในการบริหารงานราชทัณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพ

ในบรรดาภารกิจหลัก 3 ภารกิจ ภารกิจหลักข้อที่ 1 และข้อที่ 2 เป็นภารกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังโดยตรง แต่สิ่งที่ทำให้ภารกิจข้อที่ 1 และข้อที่ 2 บรรลุเป้าหมายจะต้องมีการปฏิบัติที่ดีต่อผู้ต้องขัง คือมีสวัสดิการที่ดี หากผู้ต้องขังได้รับการปฏิบัติที่มีมนุษยธรรม มีอาหารที่มีคุณภาพ และพอเพียง มีที่อยู่อาศัยหลับนอนที่ถูกต้องเหมาะสม ไม่แออัด มีการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย ได้รับการพักผ่อนหย่อนใจ และนันทนาการต่าง ๆ ตลอดจนได้รับการสงเคราะห์เมื่อตนเองและครอบครัวได้รับความเดือดร้อน ผู้ต้องขังก็จะไม่มีความเครียดทั้งทางด้านจิตใจและทางร่างกาย มีขวัญและกำลังใจที่จะดำรงชีวิตอยู่ในเรือนจำต่อไป และปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัย การควบคุมผู้ต้องขังก็มีประสิทธิภาพรวมถึงการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง ให้สามารถเข้ากับสังคมทั่วไปเมื่อพ้นโทษ (สุมาลี ประเสริฐประศาสน์, 2542, น. 23-24)

กรมราชทัณฑ์ได้จัดสวัสดิการให้แก่ผู้ต้องขังให้ได้รับความสะดวกสบายทั้งกายและใจ เพื่อจะได้ตั้งตนอยู่ในความระเบียบวินัย มีความสำนึกในความผิด และจะได้กลับตนเป็นพลเมืองดีต่อไปโดยได้ดำเนินการให้สวัสดิการหลายด้านคือ

1. ด้านอาคารสถานที่ โดยจัดสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับอาคารและสถานที่อย่างเหมาะสม เช่น เรือนนอน สุทกรรม (โรงครัว) โรงงาน สถานพยาบาล และบริการน้ำดื่ม น้ำใช้ที่สะอาดให้เพียงพอและถูกหลักอนามัย
2. ด้านอาหารและสินค้าที่มีขายในเรือนจำ จัดให้ผู้ต้องขังบริโภควันละ 3 มื้อ โดยจัดอาหารที่มีปริมาณที่เพียงพอ ทั้งมีคุณภาพและมีประโยชน์ต่อร่างกาย และจัดให้มีร้านสงเคราะห์ภายในเรือนจำเพื่อจำหน่ายเครื่องอุปโภค-บริโภคในราคาที่ไม่แพงกว่าราคาในท้องตลาด
3. ด้านการเยี่ยมญาติและติดต่อกับญาติ จัดให้มีการเยี่ยมเยียนจากบุคคลภายนอกตามสิทธิที่กรมราชทัณฑ์กำหนดไว้ ทั้งการเยี่ยมญาติตามปกติและการพบญาติใกล้ชิดประจำปีตามที่เรือนจำจัดให้ตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์ และจัดให้มีการติดต่อกับญาติทางจดหมายได้ตามสิทธิของผู้ต้องขัง
4. ด้านสถานพยาบาลและยารักษาโรค จัดให้มีการบำบัดรักษาผู้ต้องขังที่เจ็บป่วย โดยมีบุคลากรทางการแพทย์ เวชภัณฑ์ทางการแพทย์และยารักษาโรค เพื่อบำบัดรักษาผู้ต้องขังที่เจ็บป่วย หากผู้ป่วยรายใดมีอาการหนักหรือเกินความสามารถที่จะรักษาภายในสถานพยาบาล

เรือนจำได้ ก็จะดำเนินการส่งต่อไปรักษาต่อโรงพยาบาลภายนอกเรือนจำตามระเบียบของกรมราชทัณฑ์

5. ด้านการศึกษาต่อ จัดให้ผู้ต้องขังสามารถศึกษาต่อในระหว่างต้องโทษโดยมีหลักสูตรหลายหลักสูตรให้ผู้ต้องขังได้เลือกศึกษา เช่น การศึกษาสายสามัญ สายอาชีพและ ธรรมศึกษา ทั้งนี้ ยังเปิดหลักสูตรการศึกษาระยะสั้น เช่น หลักสูตรการซ่อมวิทยุ โทรศัพท์ และเปิดโอกาสให้ศึกษาต่อจนถึงระดับปริญญาตรี และจัดให้มีห้องสมุดให้ผู้ต้องขังได้ศึกษาหาความรู้ด้านต่าง ๆ

6. ด้านการฝึกวิชาชีพ จัดให้มีการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง การฝึกวิชาชีพจะเป็นไปตามความต้องการของตลาดแรงงานในลักษณะงานอุตสาหกรรม โดยการประสานกับโรงงานเอกชนโดยตรง มีการจำแนกผู้ต้องขังตามความรู้ความสามารถหรือความถนัดในงานของผู้ต้องขังในการฝึกวิชาชีพ และมีการแบ่งเงินรางวัลปันผลในการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังตามที่กรมราชทัณฑ์กำหนด

7. ด้านนันทนาการและบันเทิง จัดให้มีการแข่งขันกีฬาภายใน-ภายนอกเรือนจำ มีอุปกรณ์กีฬาให้ผู้ต้องขังได้ออกกำลังกายและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ จัดให้มีบริการโทรทัศน์ให้ผู้ต้องขังได้รับความบันเทิงและข่าวสารของโลกปัจจุบัน

การจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังต่างประเทศ

ประเทศต่าง ๆ มีการจัดสวัสดิการผู้ต้องขังตามมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ แต่อย่างไรก็ตาม มีหลายประเทศที่มีการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ต้องขังที่ดี คือ

ประเทศญี่ปุ่นมีการจัดสวัสดิการด้านอาหารและความเป็นอยู่ที่ดีแก่ผู้ต้องขัง โดยมีการจัดอาหารพิเศษในโอกาสต่าง ๆ แก่ผู้ต้องขัง รวมทั้งการจัดอาหารพิเศษสำหรับผู้ต้องขังป่วย หญิงมีครรภ์และชาวต่างประเทศ นอกจากนี้ ภายในเรือนนอนได้จัดเป็นห้องพัก ซึ่งมีเก้าอี้และโต๊ะสำหรับเขียนหนังสือทุกห้อง และลักษณะที่สำคัญยิ่งของงานราชทัณฑ์ญี่ปุ่น คือการให้ความสำคัญต่อสวัสดิการ ด้านการแพทย์และการรักษาพยาบาลต่อผู้ต้องขัง ดังจะเห็นได้จากกรมราชทัณฑ์ญี่ปุ่นมีระบบเงินทุนการศึกษาทางการแพทย์เพื่อกิจการราชทัณฑ์ (correctional medical) ทำให้อัตราส่วนระหว่างแพทย์กับผู้ต้องขังในเรือนจำมากกว่าของหลายประเทศในเอเชียและประเทศตะวันตกรวมทั้งการฝึกสอนการพยาบาลในสถานฝึกอบรมการพยาบาลที่เรือนจำฮาจิโอจิ (Hachioji Medical Prison) เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนพยาบาลในเรือนจำ ซึ่งนับเป็นการจัดสวัสดิการด้านการแพทย์และการรักษาพยาบาลที่ให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ นอกจากนี้ กรมราชทัณฑ์ของประเทศญี่ปุ่นได้มีอาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ของเรือนจำ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ต้องขัง และทางกรมราชทัณฑ์ญี่ปุ่นได้ให้ความสำคัญต่อ

ผู้ต้องขังมาก ดังจะเห็นได้จากผู้ต้องขังภายในเรือนจำญี่ปุ่นมีสิทธิยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ด้วยวาจาแก่ผู้บัญชาการเรือนจำโดยตรงและสามารถร้องทุกข์เป็นลายลักษณ์อักษรต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมหรือผู้ตรวจการเรือนจำที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้ จึงนับเป็นการให้สิทธิแก่ผู้ต้องขังอย่างแท้จริง

สาธารณรัฐเกาหลี มีการจัดสวัสดิการแก่ผู้ต้องขังด้านอาหาร โดยมีการแต่งตั้งหน่วยงานพิเศษ คือ คณะกรรมการโภชนาการกลาง อยู่ภายใต้ข้อบังคับบัญชาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นหน่วยงานเฉพาะ ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคพื้นฐาน โดยเฉพาะการจัดหาอาหารที่มีคุณภาพเป็นตามมาตรฐานอาหารที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ ทางเรือนจำมีการจัดให้หรือให้ยืมเครื่องใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตแก่ผู้ต้องขัง รวมทั้งการอนุญาตให้ผู้ต้องขังได้รับการเยี่ยมจากบุตรซึ่งยังเยาว์วัย

ประเทศอิสราเอล มีการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ต้องขัง โดยนอกจากจะคำนึงถึงตัวผู้ต้องขังเป็นหลักแล้ว ยังคำนึงถึงครอบครัวของผู้ต้องขังด้วย เนื่องจากครอบครัวของผู้ต้องขังอาจประสบกับปัญหาในระหว่างที่ผู้ต้องขังต้องโทษอยู่ในเรือนจำ ซึ่งการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ต้องขังโดยคำนึงถึงบริการด้านครอบครัวของผู้ต้องขัง จึงนับได้ว่าดำเนินการลดภาระค่าใช้จ่ายที่ครอบครัวของผู้ต้องขังอาจต้องประสบได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังของประเทศอิสราเอลก็ประสบปัญหาด้านการจัดสวัสดิการจากทางเรือนจำ เนื่องจากแต่ละเรือนจำในประเทศอิสราเอลมีการจัดสวัสดิการแก่ผู้ต้องขังไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะบางเขตปกครอง นอกจากจะไม่มีการจัดสวัสดิการที่ดีแก่ผู้ต้องขังแล้ว ยังมีการทรมานผู้ต้องขังทั้งทางร่างกายและจิตใจ อันสืบเนื่องมาจากปัญหาการแบ่งแยกดินแดนของประเทศอิสราเอลนั่นเอง

สหรัฐอเมริกา (รัฐบาลกลาง) มีการจัดสวัสดิการพิเศษแก่ผู้ต้องขัง คือ มีการบริการด้านอาหารที่มีมาตรฐานสูง การให้บริการรักษาพยาบาลพิเศษแก่ผู้ต้องขังที่มีความจำเป็นต้องใช้การรักษาพยาบาลเป็นกรณีพิเศษ ค่าทดแทนกรณีผู้ต้องขังได้รับอุบัติเหตุจากการทำงาน การบริการแก้ปัญหาเรื่องราวร้องทุกข์ บริการจัดหาเครื่องใช้ส่วนตัว และการเก็บเครื่องใช้ส่วนตัวของผู้ต้องขัง บริการเยี่ยมแบบตัวต่อตัว การโทรศัพท์ติดต่อกับสมาชิกในครอบครัวและญาติมิตรด้วยระบบการติดต่อสื่อสารผ่านทางจอคอมพิวเตอร์ที่มีเจ้าหน้าที่คอยกำกับอยู่ ซึ่งค่าใช้จ่ายทั้งหมดทางผู้ต้องขังหรือ ผู้รับสายปลายทางจะเป็นผู้รับผิดชอบทั้งสิ้น และบริการห้องสมุดกฎหมายแก่ผู้ต้องขังที่ต้องการความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย

ประเทศเดนมาร์ก มีการจัดสวัสดิการที่ดีและมีความแตกต่างจากประเทศอื่น ๆ หลาย ๆ ประการคือ การอนุญาตให้ผู้ต้องขังมีทรัพย์สินส่วนตัวในเรือนจำ อาทิ หนังสือ รูปภาพ วิทยุ โทรทัศน์ สัตว์เลี้ยง มีการจัดอุปกรณ์นันทนาการต่าง ๆ รวมทั้งมีการสั่งซื้อหนังสือโดยตรงจากผู้ต้องขังจาก

ห้องสมุดของทางเรือนจำและสวัสดิการที่น่าสนใจยิ่งในด้านการเยี่ยมผู้ต้องขัง กล่าวคือ นอกจากผู้ต้องขังจะได้รับการเยี่ยมจากญาติหรือบุคคลต่าง ๆ ภายในเรือนจำแล้ว ผู้ต้องขังยังมีสิทธิไปเยี่ยมญาติและบุคคลต่าง ๆ ภายนอกเรือนจำด้วยตนเองอันเป็นกรณีพิเศษ รวมทั้งยังอาจจะอนุญาตให้ผู้ต้องขังออกไปทำงานหรือเรียนหนังสือภายนอกเรือนจำได้

ส่วนประเทศไทย มีการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ เช่นเดียวกับทุกประเทศโดยเป็นการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ต้องขัง เพื่อส่งเสริมการอบรมและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยมีงบประมาณในการบริหารประเทศไม่มากนัก รวมทั้งงบประมาณในกิจการราชทัณฑ์จึงส่งผลให้การจัดสวัสดิการครอบคลุมเฉพาะตัวผู้ต้องขังเท่านั้น (กรมราชทัณฑ์, 2541, น. 272-274)

ยุทธศาสตร์กรมราชทัณฑ์และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายกรมราชทัณฑ์ แผนทิศทางกรมราชทัณฑ์ และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ผู้ต้องขังและข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสหประชาชาติ ซึ่งได้มุ่งเน้นให้ความสำคัญของคนและพัฒนาศักยภาพคนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีได้ ดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุม ดังนี้

นโยบายกรมราชทัณฑ์

นโยบายกรมราชทัณฑ์ที่เกี่ยวกับงานสวัสดิการผู้ต้องขังที่จะกล่าวถึงในที่นี้ เป็นนโยบายของกรมราชทัณฑ์ที่นำมาปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งนโยบายนี้ได้รับจากสมมนา ผู้บริหารงานราชทัณฑ์ระดับสูง ในปี 2540 โดยอธิบดีกรมราชทัณฑ์ได้ชี้แจงให้เรือนจำและทัณฑสถานรับทราบและ ถือปฏิบัติ ในเรื่องต่าง ๆ ในที่นี้จะเสนอ หัวข้อ เรื่อง การจัดสวัสดิการผู้ต้องขังโดยเฉพาะซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

เรื่องที่ 7 การจัดสวัสดิการและการสงเคราะห์ ให้คำนึงถึงสวัสดิการผู้ต้องขัง ดังนี้ (กฤษฎา เดชนะ, 2543, น. 14)

1. อาหารที่ใช้เลี้ยงผู้ต้องขัง ขอให้มีความครบถ้วน อย่างน้อย 3 มื้อ กับข้าวมื้อละ 2 อย่าง น่าจะปฏิบัติได้ จึงขอให้เข้มงวดในเรื่องนี้กับผู้ส่งอาหารดิบ โดยเน้นเรื่องความสะอาดปริมาณเป็นสำคัญ ผู้บัญชาการเรือนจำหรือผู้อำนวยการทัณฑสถานควรจะมีการดูแลการตรวจรับอาหารดิบของคณะกรรมการตรวจรับด้วย และเสนอมาให้กรมราชทัณฑ์รับทราบ

2. เครื่องนุ่งห่ม มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ แต่ก็ขอให้ช่วยกันดูแลเรื่องความสะดวก เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ควรมาผึ่งแดดบ้าง เรือนจำบางแห่งมีผู้ต้องขังที่เป็นโรคผิวหนังมาก ทั้งนี้เป็นเพราะต้องใส่เสื้อผ้าเปียก

3. ที่อยู่อาศัย ปัจจุบัน เรือนจำดีขึ้นกว่าเดิม เรือนจำรุ่นใหม่ยกพื้นและปูผ้ายางแล้ว จัดระบบถ่ายเทอากาศได้ดี ควรจัดหาพัดลมหรือเครื่องระบายอากาศให้เพียงพอ

4. การรักษาพยาบาล ค่ารักษาพยาบาลผู้ต้องขังเฉลี่ยคนละ 26 บาทต่อปี ซึ่งรวมทั้งงบบริการด้วย ขอให้ช่วยกันดูแล รวมทั้งเรื่องนมดื่มสำหรับเด็กติดผู้ต้องขัง และอาหารเสริมของผู้ต้องขังป่วย เราสามารถประสานขอความร่วมมือไปทางสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และประชาสัมพันธ์จังหวัดซึ่งมีหน้าที่โดยตรง

5. นันทนาการ ดนตรี และกีฬา ก็ให้ปฏิบัติตามระเบียบ ถ้ามีอุปกรณ์วัสดุเพิ่มเติมจากนอกงบประมาณก็ให้เจียดจ่ายไปแก่เรือนจำอื่น หากในบัญชีมีจำนวนมากพอขอให้ใช้ไปโดยถูกต้อง

ทั้งนี้ กรมราชทัณฑ์ไม่ต้องการเห็นความสำเร็จตรงที่มีเงินมากแต่ผู้ต้องขังผอมหรือสภาพโรงงานทอผ้าไหม แต่ต้องการเห็นความสุขในเรือนจำ รวมทั้งความสุขสบายของเจ้าหน้าที่ด้วย

แผนทิศทางการราชทัณฑ์ในทศวรรษหน้า

แผนทิศทางการราชทัณฑ์ในทศวรรษหน้า เป็นแผนที่กรมราชทัณฑ์จัดขึ้นเพื่อเป็นแผนยุทธศาสตร์หรือแผนกลยุทธ์ (strategic plan) ที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำงานที่เหมาะสม และปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันและยังทำให้ผู้บริการดำเนินงานไปอย่างมีเป้าหมายและตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

แผนทิศทางในทศวรรษหน้าของกรมราชทัณฑ์ได้กำหนดภารกิจไว้ 3 ประการ คือ

1. การควบคุมผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพ
2. การแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ให้เป็นบุคคลที่สามารถเข้ากับสังคมทั่วไปได้เมื่อพ้นโทษแล้ว

3. เสริมสร้างสมรรถนะในการบริหารงานราชทัณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในบรรดาภารกิจหลักทั้ง 3 ประการ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการผู้ต้องขังจะปรากฏอยู่ในภารกิจข้อที่ 2 ซึ่งกำหนดวัตถุประสงค์ และกลยุทธ์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังให้ดีขึ้น

กลยุทธ์ ยกกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังให้ดีขึ้น ปรับปรุงสวัสดิการ นันทนาการ สุขอนามัยและการสงเคราะห์

จะเห็นได้ว่า การจัดสวัสดิการผู้ต้องขัง เป็นภารกิจหลัก ด้านหนึ่งที่กรมราชทัณฑ์ จะต้องปฏิบัติ ซึ่งปรากฏเด่นชัดแผนทศวรรษหน้าของกรมราชทัณฑ์ เนื่องจากกรมราชทัณฑ์ ตระหนักว่า หากผู้ต้องขังได้รับสวัสดิการที่ดี มีอาหารที่มีคุณภาพเพียงพอ มีที่อยู่อาศัยหลับนอนที่ สะอาดถูกสุขลักษณะ มีการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย มีการออกกำลังกาย เล่นกีฬาและ นันทนาการต่าง ๆ ตลอดจนได้รับการสงเคราะห์เมื่อประสบปัญหาความเดือดร้อน ผู้ต้องขังก็จะมี ความเครียดในจิตใจ สุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ก็จะส่งผลต่อการควบคุมผู้ต้องขังอย่างมี ประสิทธิภาพ สอดรับกับภารกิจข้อที่ 1 ด้วยนั่นเอง

อุไร คงขุน (2543, น. 9-14) ได้กล่าวถึงการจัดสวัสดิการผู้ต้องขังในด้านสวัสดิการ ด้านร่างกาย และสวัสดิการด้านจิตใจ ที่ทางกรมราชทัณฑ์จัดสวัสดิการและให้การสงเคราะห์ ผู้กระทำผิดใน 2 ด้านใหญ่ ๆ คือ

1. สวัสดิการด้านร่างกาย ได้แก่ การจัดสถานที่คุมขังให้สะอาดถูกต้องตามสุขลักษณะ มีการจัดจ่ายเครื่องใช้สวัสดิการให้ เพื่อเป็นการรักษาความสะอาดและสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขัง เช่น น้ำยาดับกลิ่นและฆ่าเชื้อโรค น้ำยากำจัดแมลง แก้วตัดผม เครื่องมือตัดผม ยากำจัดแมลงวัน และผงซักฟอกสำหรับล้างภาชนะ นอกจากนี้ยังจัดให้ผู้ต้องขังมีสิ่งของที่จำเป็นสำหรับชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ และเครื่องนุ่งห่มหลับนอน เป็นต้น

ก. การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับสถานที่คุมขัง เนื่องจากเรือนจำและทัณฑสถาน เปรียบเสมือนบ้านหรือโรงพยาบาล ผู้ต้องขังเปรียบเหมือนคนไข้ ซึ่งจะต้องอาศัยอยู่ในสถานที่แห่งนี้ เป็นเวลานานจนกว่าจะพ้นโทษ การจัดเรือนจำให้สะอาด และถูกสุขลักษณะ จึงเป็นเรื่องจำเป็น อย่างยิ่งและมีผลต่อการปรุงแต่งแก้ไขพฤติกรรมของผู้ต้องขัง นอกจากนี้การบำรุงรักษาเรือนจำให้ สะอาดสวยงามยังถือเป็นนโยบายสำคัญอย่างหนึ่งของกรมราชทัณฑ์ ซึ่งเรื่องนี้ ข้อกำหนด มาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกับข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสหประชาชาติได้ กำหนดหลักการไว้ในข้อ 10 ถึง 14 ดังนี้

ข้อ 10 อาคารสถานที่ที่จัดไว้สำหรับผู้ต้องขังทุกแห่ง โดยเฉพาะสถานที่ จัดเป็นห้องนอน จะต้องถูกหลักอนามัย โดยพิจารณาถึงสภาพดินฟ้า อากาศ ข้อสำคัญจะต้องมี อากาศหายใจอย่างเพียงพอ พื้นห้องกว้างพอควร มีแสงสว่าง ความอบอุ่นและการระบายอากาศที่ดี

ข้อ 11 ในที่ทุกแห่งที่จัดให้ผู้ต้องขังใช้เป็นที่อยู่หรือทำงาน ควรมีลักษณะ ดังนี้

(ก) หน้าต่างมีขนาดใหญ่พอที่จะให้ผู้ต้องขังสามารถอ่านหนังสือ หรือทำงาน โดยแสงสว่างตามธรรมชาติได้และต้องก่อสร้างหน้าต่างให้อากาศบริสุทธิ์ผ่านเข้ามา ได้ ไม่ว่าจะมียุคเครื่องปรับอากาศหรือไม่ก็ตาม

(ข) จะต้องจัดให้มีแสงไฟสว่างพอที่ผู้ต้องขังอ่านหนังสือ หรือทำงานโดยไม่เป็นอันตรายแก่สายตา

ข้อ 12 จะต้องให้มีส้วมจำนวนเพียงพอแก่ความจำเป็นของผู้ต้องขังจะต้องจัดให้สะอาด และไม่ประเจิดประเจ้อ

ข้อ 13 จัดให้มีที่อาบน้ำ และฝักบัวสำหรับอาบน้ำอย่างเพียงพอ เพื่อให้ผู้ต้องขังทุกคนสามารถอาบน้ำได้ และมีอุณหภูมิของน้ำที่อาบน้ำเหมาะกับดิน ฟ้า อากาศ และให้อาบน้ำได้บ่อยครั้งตามความจำเป็นแห่งสุขภาพทั่วไป และอย่างน้อยที่สุดควรให้ผู้ต้องขังได้อาบน้ำสัปดาห์ละครั้ง ตาม สภาพการแห่งภูมิอากาศ

ข้อ 14 ทุกส่วนของเรือนจำ ที่ผู้ต้องขังอยู่เป็นประจำต้องพิถีพิถันรักษาให้เรียบร้อย และสะอาดอยู่ตลอดเวลา

หลักการดังกล่าวนี้ กรมราชทัณฑ์ได้นำมาใช้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยปรับปรุงให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของประเทศเป็นหลัก

ข. การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับการอนามัยและการสุขภาพ เนื่องจากเรือนจำและทัณฑสถาน เป็นที่กักขังอยู่หลับนอนของผู้ต้องขังจำนวนมาก การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับอนามัยและสุขภาพ เพื่อสุขภาพพลานามัยของผู้ต้องขังนับว่าเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้ต้องขังส่วนใหญ่เป็นผู้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ต่ำกว่าบุคคลธรรมดา เมื่อถูกควบคุมตัวอยู่รวมกัน ประกอบกับความทุกข์ความวิตกกังวล ย่อมทำให้เกิดความเจ็บป่วยได้โดยง่าย ปัญหาสุขภาพอนามัย และโรคระบาด ในเรือนจำ จึงมีมากกว่าสังคมภายนอก ฉะนั้น ในเรือนจำและทัณฑสถานจึงต้องจัดให้มีแพทย์และพยาบาลประจำอยู่ในเรือนจำและทัณฑสถานเท่าที่จะเป็นไปได้

การปฏิบัติว่าด้วยการอนามัย การสุขภาพของเรือนจำและทัณฑสถานทั่วราชอาณาจักร ได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 มาตรา 10 และมาตรา 30 กำหนดให้แพทย์ตรวจอนามัยผู้ต้องขังที่เข้าใหม่เพื่อประกอบการพิจารณาเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล และการจัดแยกผู้ต้องขังป่วยจากผู้ต้องขังอื่น หรือการจัดส่งออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำตามความจำเป็น และในกฎกระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดไว้ดังนี้

ข้อ 66 ให้แพทย์เข้าตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวกับการอนามัยของผู้ต้องขัง และการสุขภาพของเรือนจำโดยทั่ว ๆ ไป ทุก 3 วัน

ข้อ 67 ผู้ต้องขังทุกคนมีหน้าที่จักต้องรักษาความสะอาด

(ก) ในส่วนร่างกายเครื่องนุ่งห่มหลับนอน และเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตน

(ข) ห้องซังและส่วนใดส่วนหนึ่งของเรือนจำ

ข้อ 68 ให้พัศดีจัดให้ผู้ต้องขังทุกคน เว้นแต่คนต้องขัง และคนฝาก

(ก) ตัดผมสั้นหรือโกนผมตามระเบียบ

(ข) โกนหนวดและเครา

(ค) ตัดเล็บ

(ง) อาบน้ำและขัดถูร่างกาย

ทั้งนี้ในเมื่อไม่ขัดต่อลัทธิศาสนาของผู้ต้องขังนั้น

ก. การจัดบริการเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มหลับนอน การจัดบริการเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม หลับนอนแก่ผู้ต้องขัง นั้น เป็นสิ่งจำเป็นแก่การรักษาความสะอาดและอนามัย ตลอดจนเป็นการฝึกอบรม รักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกายและวินัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกับข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องของสหประชาชาติได้กำหนดไว้ ดังนี้

ข้อ 17 (1) ผู้ต้องขังทุกคนที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้เสื้อผ้าของตนเองทางเรือนจำพึงจัดหาเครื่องแต่งกายที่เหมาะสมกับดิน ฟ้า อากาศ และเพียงพอที่จะให้ผู้ต้องขังที่มีสุขภาพดี เสื้อผ้าที่จัดให้นี้ต้องไม่มีลักษณะน่าอับอายหรือต่ำต้อย

(2) เสื้อผ้าทุกชิ้นจำเป็นต้องสะอาดเรียบร้อย เสื้อผ้าชิ้นใดจะต้องเปลี่ยนและซักฟอกให้บ่อยครั้งตามความจำเป็น เพื่อรักษาไว้ซึ่งอนามัยของผู้ต้องขัง

(3) ในกรณีพิเศษ เมื่อผู้ต้องขังถูกนำออกนอกเรือนจำตามความประสงค์ของทางราชการ พึงอนุญาตให้ผู้ต้องขังสวมเสื้อผ้าของตนเองหรือสวมเสื้อผ้าอื่นที่ไม่สะอาดตาแก่ผู้พบเห็น

ข้อ 18 ถ้าผู้ต้องขังได้รับอนุญาตให้ใช้เสื้อผ้าของตนเอง เวลาที่รับตัวผู้ต้องขังกลับเข้าไว้ในเรือนจำ ต้องจัดทำให้เป็นที่แน่ใจว่า เสื้อผ้านั้นสะอาดและเหมาะสมแก่การใช้

ในส่วนที่เกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มหลับนอนของผู้ต้องขัง ได้มีกำหนดไว้ในกฎกระทรวง (ฉบับที่ 1) ดังนี้

(ก) ถ้าเป็นชาย ให้จ่าย

- เสื้อผ้าและกางเกง 2 สำหรับ
- ผ้าอาบน้ำ 1 ผืน
- ผ้าหมนอน 1 ผืน
- เสื้อปูนอน 1 ผืน

(ข) ถ้าเป็นหญิง ให้จ่าย

- เสื้อและเครื่องนุ่ง 2 ส้ารับ
- ผ้าห่มนอน 1 ผืน
- เสื้อปูนอน 1 ผืน
- สิ่งที่ใช้เฉพาะหญิงตามที่อธิบดีเห็นจำเป็น

ปัจจุบันเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่จ่ายให้แก่ผู้ต้องขังเป็นไปในลักษณะจำกัด เนื่องจากงบประมาณไม่เอื้ออำนวย

2. สวัสดิการด้านจิตใจและอารมณ์ ได้แก่ การจัดให้มีการละเล่นและการพักผ่อนหย่อนใจในเรือนจำและทัณฑสถาน ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญส่วนหนึ่ง เนื่องจากผู้ต้องขังเป็นผู้ที่ถูกจำกัดอิสรภาพ มีความกดดันทางจิตใจ ย่อมต้องดิ้นรน เกิดความคิดฟุ้งซ่านและหาสิ่งทดแทนเพื่อเป็นการผ่อนคลายอารมณ์ที่ว้าวุ่นและบรรเทาความวิตกกังวลในเรื่องต่าง ๆ เมื่อมีโอกาส การจัดให้มีสวัสดิการด้านจิตใจ จึงเป็นการช่วยลดหย่อนความตึงเครียดของผู้ต้องขังโดยตรง ขณะเดียวกันก็เป็นประโยชน์แก่การควบคุม และการรักษาระเบียบวินัยของผู้ต้องขังอีกด้วย เป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักการแห่งข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ สำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกับข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องของสหประชาชาติ ข้อ 78 ซึ่งบัญญัติว่า “ทุกเรือนจำหรือทัณฑสถาน ควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในทางบันเทิงและวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์แก่สุขภาพทางกายและจิตใจของผู้ต้องขัง”

สำหรับสวัสดิการด้านจิตใจและอารมณ์ ซึ่งกรมราชทัณฑ์จัดบริการให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถานทั่วราชอาณาจักร มีดังนี้

1. การจัดบริการวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ เพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับทราบข่าวสารความเคลื่อนไหวของบ้านเมืองและเหตุการณ์ทั่วไป ตลอดจนความรู้ต่าง ๆ โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีความเฉลียวฉลาด สามารถปรับตัวให้ทันกับเหตุการณ์ภายนอกและเป็นการให้ความบันเทิงผ่อนคลายความว้าวุ่นกังวลใจของผู้ต้องขังอีกด้วย ในแนวทางปฏิบัติเรือนจำและทัณฑสถาน กำหนดให้ผู้ต้องฟังข่าวจากวิทยุกระจายเสียง กรมประชาสัมพันธ์ในภาคเช้าก่อนทำงาน และภาคกลางคืนก่อนนอนตามระเบียบที่กำหนดไว้ ส่วนบริการโทรทัศน์ได้จัดบริการให้เฉพาะวันเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดราชการเป็นส่วนมาก

2. การจัดบริการฉายภาพยนตร์เคลื่อนที่ โดยจัดให้มีหน่วยฉายภาพยนตร์เคลื่อนที่ออกไปบริการตามเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร เพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับชมเป็นการให้ความบันเทิงและผ่อนคลายความตึงเครียด ภาพยนตร์ที่นำไปฉาย ได้แก่ ภาพยนตร์ชาวพระราชกรณียกิจส่วนพระองค์ ซึ่งสำนักพระราชวังได้กรุณาให้ยืมฟิล์มไปฉายตลอดมา และเข้าภาพยนตร์ไทยเรื่องยาวไปฉายอีก 1 เรื่อง งานด้านการหน่วยฉายภาพยนตร์เคลื่อนที่ดังกล่าวนี้ อยู่

ในความรับผิดชอบของ ฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขัง กองพัฒนาพฤตินิสัย (หน่วยฉายภาพยนตร์เคลื่อนที่ได้เลิกไปเมื่อ พ.ศ. 2538)

3. การจัดกิจกรรมเพื่อความเพลิดเพลิน และการละเล่นต่าง ๆ การจัดกิจกรรมประเภทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้ต้องขังสนใจในการฝึกพลศึกษาและการกีฬาอันเป็นกิจกรรมที่มีส่วนช่วยในการอบรมกล่อมเกลาพฤติกรรมผู้ต้องขัง ซึ่งได้แก่ การเล่นกีฬาประเภทต่าง ๆ เช่น ตะกร้อ บึงปอง บาสเกตบอล วอลเลย์บอล ฟุตบอล รวมทั้งการจัดให้มีการละเล่นต่าง ๆ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของผู้ต้องขังในยามว่างอีกด้วย เช่น จัดให้มีการเล่นมโหรีสพและฟังดนตรีในวันหยุดประจำสัปดาห์ หรือในวันนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ เป็นต้น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ งานราชทัณฑ์ ดังต่อไปนี้ (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548, น. 3-21, 3-22)

1. ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา 4)
2. การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ (มาตรา 26)
3. บุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ (มาตรา 28)
4. บุคคลมีสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายไร้มนุษยธรรมจะกระทำมิได้เว้นแต่อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย (มาตรา 31)
5. ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิเสธต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำผิดมิได้ (มาตรา 33)
6. บุคคลใดถูกควบคุม คุมขังหรือจำคุกย่อมมีสิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็น การเฉพาะตัวและมีสิทธิได้รับการเยี่ยมตามสมควร (มาตรา 239 วรรค 3)

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ

ประเทศไทยได้ร่วมเป็นภาคีมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง โดยมีผลตั้งแต่นั้นปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ยังผลให้ไทยจำเป็นต้องปฏิบัติตามสาสน์รับรองสิทธิระหว่างประเทศหลายฉบับในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้ต้องขังที่สำคัญ ได้แก่

1. บุคคลใด ๆ จะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือต่ำช้าไม่ได้

2. สิทธิของผู้ต้องหาและผู้ต้องโทษที่จะได้รับการชดใช้ความเสียหายที่เกิดจากการถูกจับหรือควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือการปฏิบัติที่ขัดต่อความยุติธรรม

3. สิทธิของผู้ต้องโทษที่จะไม่ถูกลงโทษอย่างโหดร้ายผิดมนุษยธรรมและพึงได้รับการคุ้มครองจากระบบราชทัณฑ์ ที่มุ่งให้การกลับเนื้อกลับตัวและฟื้นฟูทางสังคม และพึงมีการจำแนกผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนออกจากผู้ใหญ่และได้รับการปฏิบัติตามความเหมาะสมแก่วัยและสถานทางกฎหมาย

4. สิทธิของผู้ต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตในการขอภัยโทษ หรือสลดหย่อนผ่อนโทษตามคำพิพากษาให้ประหารชีวิตในทุกกรณี

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง องค์การสหประชาชาติได้จัดทำข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเพื่อเป็นแนวทางให้ประเทศต่าง ๆ ปฏิบัติผู้ต้องขังเป็นมาตรฐานเดียวกัน ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำที่สำคัญ ได้แก่

1. การบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับตัวผู้ต้องขังเพื่อระบุตัวผู้ต้องขัง ความผิดและอำนาจที่จับกุม คุมขังวันเวลาที่รับตัวและปลดปล่อย การรับตัวผู้ต้องขังต้องมีคำสั่งอันชอบด้วยกฎหมาย

2. การจัดให้ผู้ต้องโทษทำงานจะต้องไม่มีลักษณะที่เป็นการทรมานให้หลายจำ จำนวน ชั่วโมงการทำงานควรกำหนดอย่างเหมาะสมโดยพิจารณาให้ใกล้เคียงกับงานอิสระภายนอก และมีวันหยุดสัปดาห์ละ 1 วัน รวมถึงการได้รับค่าตอบแทนอย่างเป็นธรรม และการสะสมไว้ให้ผู้ต้องขังเมื่อพ้นโทษ

3. การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง เช่น การย้ายผู้ต้องขังเข้า-ออกเรือนจำ พึงระมัดระวังให้ประชาชนเห็นน้อยที่สุด การล่ำเลียงผู้ต้องกระทำโดยลักษณะที่ไม่เป็นการทรมานร่างกาย การแยกขังผู้ที่มีประวัติอาชญากรรมหรือชั่วร้ายออกจากผู้ต้องขังอื่นทั่วไป

4. การปล่อยตัวและพักการลงโทษ เช่น การเตรียมความพร้อมให้ผู้ต้องขังก่อนปลดปล่อย และควรส่งเสริมให้มีมาตรการพักการลงโทษให้มากขึ้นเท่าที่จะกระทำได้

5. การลงโทษทางวินัย เช่น การลงโทษต่อร่างกายด้วยการเฉียน ขังห้องมืด การลงทัณฑ์ที่เหี้ยมโหดทารุณไร้มนุษยธรรมหรือต่ำช้าแก่ผู้ต้องขังที่กระทำผิดวินัยจะกระทำมิได้ การลงโทษที่เป็นอันตรายต่อร่างกายหรือจิตใจ หรือการลดอาหารไม่ควรกระทำ ห้ามไม่ให้มอบหมายให้ผู้ต้องขังทำงานหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำ และงานที่เกี่ยวกับการรักษาวินัยของผู้ต้องขังด้วยกัน

6. การร้องทุกข์ของผู้ต้องขัง เช่น ผู้ต้องขังควรได้รับคู่มือว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้นั้น การปฏิบัติตามระเบียบวินัย วิธีการยื่นคำขอการร้องทุกข์ และเรื่องอื่น ๆ ที่จำเป็นเพื่อให้เข้าใจถึงสิทธิ และหน้าที่ที่พึงได้รับ

7. เครื่องนุ่งห่มหลับนอน เช่น หากไม่ยอมให้ผู้ต้องขังใช้เสื้อผ้าของตนเอง เรือนจำ ควรจัดหาให้ตามความเหมาะสมต่อสภาพดินฟ้าอากาศและเพียงพอต่อผู้ต้องขัง เสื้อผ้าทุกชิ้นจะต้อง สะอาดเพื่อรักษาไว้ซึ่งอนามัย

8. สถานที่หลับนอน ผู้ต้องขังแต่ละคน ควรมีเตียงนอนแยกเป็นเอกเทศและมีเครื่อง หลับนอนที่สะอาดและเพียงพอ จัดไว้อย่างเป็นระเบียบตามสภาพความเป็นอยู่ของประเทศนั้น ๆ

9. อาหาร ผู้ต้องขังทุกคนต้องได้รับประทานอาหารอันเป็นประโยชน์เพียงพอเพื่อจะ เสริมสร้างความแข็งแรงของร่างกาย การจัดปรุงต้องสะอาดและจัดเลี้ยงอย่างเป็นระเบียบต้องมีการ จัดหาน้ำไว้ให้พอดื่มได้ทุกเมื่อ

หลักการพื้นฐานว่าด้วยการปฏิบัติต่อนักโทษ

หลักการฉบับนี้ ได้มีการรับรองและประกาศโดยที่ประชุมสมัชชาทั่วไป โดยมติที่ 45/111 เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม ค.ศ. 1990 (กรมราชทัณฑ์, 2549, น. 55)

1. นักโทษทุกคนพึงได้รับการปฏิบัติอย่างเคารพต่อศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็น มนุษย์

2. การเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องของเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดทางการเมือง หรือความคิดเห็นอื่น ๆ แหล่งกำเนิดทางชาติหรือสังคม สถานะทาง ทรัพย์สิน กำเนิด หรือทางอื่นใดนั้นจะกระทำมิได้

3. อย่างไรก็ตาม เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะเคารพต่อความเชื่อทางศาสนา และ กฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่นักโทษเป็นสมาชิกอยู่ ตามที่เงื่อนไขของสังคมนั้นกำหนด

4. ความรับผิดชอบของเรือนจำในการคุมขังนักโทษและในการคุ้มครองสังคมให้ ปลอดภัยจากอาชญากรรมนั้น จะต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เชิงสังคมในด้านอื่น ๆ ของรัฐและความรับผิดชอบขั้นพื้นฐานของรัฐ ในการส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีและการพัฒนาของ สมาชิกทั้งหมดของสังคม

5. เว้นแต่ข้อจำกัดซึ่งเป็นที่เห็นได้ว่า มีความจำเป็นอันสืบเนื่องจากข้อเท็จจริงว่า จะต้องจำกัดอิสรภาพของนักโทษนั้น นักโทษทุกคนพึงได้รับการคุ้มครองในเรื่องของสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐานซึ่งกำหนดโดยปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตลอดจนกติการะหว่าง

ประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และพิธีสารตามสิทธิฉบับอื่น ๆ ซึ่งประเทศนั้น ๆ ได้ตกลงเป็นภาคี อีกทั้งนักโทษทุกคนพึงได้รับการคุ้มครองสิทธิอื่น ๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ในอนุสัญญาฉบับอื่นขององค์การสหประชาชาติด้วย

6. นักโทษทุกคนพึงมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรม และการศึกษาที่มีจุดหมายเพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์

7. มาตรการลงโทษประเภทคุมขังให้โดดเดี่ยวนั้น ควรถูกยกเลิกหรือถูกจำกัดการใช้ลง ซึ่งความพยายามที่จะยกเลิกหรือจำกัดการคุมขังให้โดดเดี่ยวดังกล่าว พึงได้รับการผลักดันและส่งเสริม

8. พึงดำเนินการให้นักโทษสามารถทำงานที่มีคุณประโยชน์ และได้รับค่าตอบแทนซึ่งจะเอื้อต่อการเตรียมความพร้อมที่จะกลับไปทำงานในสังคมเมื่อพ้นโทษต่อไป อีกทั้งยังจะเป็นการทำให้ นักโทษมีรายได้จุนเจือตนเองและครอบครัว

9. นักโทษพึงมีสิทธิได้รับบริการทางการแพทย์ที่มีอยู่ในประเทศ โดยปราศจากการรังเกียจเหยียดฉันท์จากการที่มีฐานะเป็นนักโทษ

10. นักโทษที่พ้นโทษแล้ว พึงได้รับโอกาสและการปฏิบัติที่จะทำให้สามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมในสภาวะที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ด้วยการมีส่วนร่วมและความช่วยเหลือของชุมชน และองค์กรต่าง ๆ ในสังคม ทั้งนี้ โดยคำนึงประโยชน์ของผู้เสียหายนั้นด้วย

11. หลักการทุกประการดังกล่าวข้างต้น พึงมีการปฏิบัติอย่างเที่ยงธรรม

แนวคิดในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ผู้ต้องขัง

การรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังมีความเป็นมานับแต่ยุคสมัยของการเรียกร้องอิสรภาพและเสรีภาพในประเทศตะวันตกและมีการเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิพลเมือง (Civil right) โดยสิทธิผู้ต้องขังถือเป็นพลเมืองอย่างหนึ่งที่มีการเรียกร้องและทำให้ได้มาด้วยเหตุผลที่ว่า การที่ผู้ต้องขังถูกแยกตัวออกจากสังคมปกติ ทำให้เขาถูกจำกัดเสรีภาพต่าง ๆ และทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของความถูกต้องชอบธรรม ความพอดีในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานที่ผู้ต้องขังได้รับจากการถูกจำกัดสิทธิต่าง ๆ ตามกฎหมาย

สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การเรียกร้องให้ตระหนักถึงการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังอันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (basic human rights) รวมทั้งเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายที่บุคคลนั้นพึงได้รับด้วย (กุลพล พลวัน, 2539, น. 48-59)

เพราะแม้ว่าผู้ต้องขังจะเป็นบุคคลที่ถูกจำกัดเสรีภาพและต้องสูญเสียสิทธิบางประการไป จากการถูกลงโทษ แต่ยังมีสิทธิบางประการในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่ไม่อาจถูกจำกัดหรือล่วงละเมิดได้ รัฐจึงควรคุ้มครองสิทธิในส่วนนี้ด้วย

นอกจากนี้การเรียกร้องให้คุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังเกิดขึ้น เนื่องจากการพัฒนาแนวคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชน (human rights) ซึ่งเป็นสิทธิที่มีมาตั้งแต่สมัยกรีกและโรมันรูปของสิทธิธรรมชาติ (natural right) โดยมีแนวคิดที่ว่า “มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกันและพระเจ้าเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมาได้ให้สิทธิบางอย่างแก่มนุษย์” สิทธิเหล่านี้จึงไม่อาจโอนกันได้และไม่มีใครล่วงละเมิดได้ และรัฐทั้งหลายจะต้องทำทุกอย่างเพื่อให้มนุษย์มีสิทธิเหล่านี้อย่างเต็มที่

สิทธิธรรมชาติที่บุคคลทุกคนพึงมีเช่นเดียวกันนี้ก็คือสิทธิพื้นฐานของพลเมือง ซึ่งต่อมาเรียกสิทธิประเภทนี้ว่า “สิทธิมนุษยชน” (human rights) อันครอบคลุมถึงสิทธิผู้ต้องขัง

สิทธิมนุษยชนจึงเป็นคุณลักษณะประจำตัวของมนุษย์ทุกคนในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และเป็นสิ่งจำเป็นมิใช่เพียงเพื่อการมีชีวิตอยู่ แต่เพื่อการดำรงชีวิตที่มีศักดิ์ศรี กล่าวคือเพื่อชีวิตที่มีคุณค่าสมกับความเป็นมนุษย์ (life worthy of a human being) ดังปรากฏในรับรองสิทธิมนุษยชนไว้ ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ในคำปรารภตอนหนึ่งที่หนึ่งว่า “ศักดิ์ศรีและสิทธิที่มวลมนุษยชาติมีอยู่อย่างเท่าเทียมกันและที่มนุษย์ไม่อาจจะละทิ้งไปเสียได้เป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพของโลก” (จรัญ โฆษณานันท์, 2544, น. 65)

แสดงให้เห็นถึงการยอมรับในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ทุกคนอันเป็นที่มาของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในประเทศต่าง ๆ มากขึ้น ประกอบกับในปัจจุบันเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการลงโทษจากเดิมที่ลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนมาเป็นการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่จะแก้ไขและพัฒนาตัวผู้ต้องขัง โดยให้ความสำคัญและคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังมากยิ่งขึ้นด้วยการกำหนดหลักเกณฑ์ใหม่ ๆ ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ฉะนั้นวัตถุประสงค์ของการลงโทษจึงเป็นสิ่งสำคัญหลักที่ทำให้แนวคิดในเรื่องการให้ความคุ้มครองผู้ต้องขังเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่สังคมนั้น ๆ ยึดถือเป็นหลักด้วย

ผู้ต้องขังซึ่งเป็นมนุษย์และพลเมืองของประเทศผู้หนึ่งจึงควรได้รับสิทธิต่าง ๆ เช่นเดียวกับประชาชนทุกคนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เนื่องจากสถานะแห่งความมีศักดิ์ศรีของมนุษย์เช่นนี้ย่อมถือว่า “ดำรงอยู่ในมนุษย์ทุกคน” และไม่อาจถูกลดทอนหรือทำลายลงได้ ไม่ว่าจะโดยรัฐหรือโดยตัวของเขาเอง หมายความว่า แม้ว่ามันุษย์จะมีพฤติกรรมที่ดูไร้ศักดิ์ศรีไร้คุณค่า (undignified behavior) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขายังดำรงอยู่มิได้ถูกลดทอนลงด้วย ดังนั้นจึงต้องเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิมนุษยชนของบุคคลที่เป็นผู้ต้องหา จำเลยหรือผู้ต้องขังในเรื่องจำด้วยเช่นเดียวกัน (จรัญ โฆษณานันท์, 2544, น. 28-29)

ในปัจจุบันมีการบัญญัติรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิของผู้ต้องขังไว้เป็นหลักสากลในสาสน์ระหว่างประเทศต่าง ๆ ทั้งปฎิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง หลักการพื้นฐานว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ฯลฯ

สาสน์ระหว่างประเทศเหล่านี้บัญญัติคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังไว้ในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ การยอมรับถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขังในฐานะที่เขาเกิดมาเป็นมนุษย์ว่าเขาควรมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับบุคคลอื่นทั่วไปทุกประการตลอดระยะเวลาต้องโทษ และยอมรับว่าผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติต่อเจ้าหน้าที่เรือนจำอย่างมีมนุษยธรรมในทุก ๆ เรื่องทั้งการใช้เครื่องพันธนาการ สภาพความเป็นอยู่ในเรือนจำ วิธีการในการลงโทษ การควบคุมตัว การให้การรักษาพยาบาลในกรณีผู้ต้องขังเจ็บป่วย การไม่ถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติต่อหรือลงโทษที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรม หรือต่ำช้าทารุณ เป็นต้น

นอกจากนี้สาสน์ระหว่างประเทศยังบัญญัติให้ผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยไม่เลือกปฏิบัติ หรือปราศจากการแบ่งแยกในเรื่องต่าง ๆ เช่น เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่นใด เผ่าพันธุ์ ทรัพย์สิน กำเนิดหรือสถานะอื่น ๆ ดังนั้น หากมีกรณีผู้ต้องขังซึ่งกระทำผิดในลักษณะเดียวกัน ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ ที่เหมือนกัน ควรที่จะได้รับการปฏิบัติต่อหรือลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เหมือนกัน โดยไม่คำนึงถึงภูมิหลังของผู้ต้องขังเหล่านั้น

นอกจากสิทธิดังกล่าวข้างต้นแล้วยังมีการยอมรับว่าผู้ต้องขังมีสิทธิในการพัฒนาศักยภาพของตนเองหรือสิทธิในการพัฒนา (right to development) ในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง บุคคลนั้นจึงอาจได้รับการพัฒนาศักยภาพทั้งทางกายและจิตใจจากรัฐด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การได้รับการศึกษาอบรม การฝึกอาชีพ เป็นต้น

หลักการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นที่ยอมรับของประเทศต่าง ๆ และนำมาใช้ปฏิบัติในประเทศของตน โดยการกำหนดให้ผู้ต้องขังได้รับสิทธิต่าง ๆ ที่จำเป็นและสำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่ในเรือนจำโดยมีลักษณะเช่นเดียวกันหรือใกล้เคียงกับบุคคลทั่วไปในสังคมควรได้รับจากรัฐเท่าที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงภายในเรือนจำ ซึ่งการทำให้สิ่งแวดล้อมในเรือนจำใกล้เคียงกับสังคมภายนอกจะส่งผลให้ผู้ต้องขังมีจิตใจ ความคิดและทัศนคติไปในทางที่ดี และสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมหลังพ้นโทษได้

อย่างไรก็ตามผู้ต้องขังในแต่ละประเทศจะมีสิทธิต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดโดยมีขอบเขตแค่นี้เพียงใดนั้นย่อมแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ระบบกฎหมายและวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่แต่ละประเทศยึดถือเป็นหลักในการลงโทษผู้กระทำผิด

การจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษธนบุรี

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำในปัจจุบันมีความแตกต่างจากในอดีตเป็นอย่างมากอันเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนแนวคิดต่อตัวผู้ต้องขัง บุคคลที่มีความประพฤติเป็นอันตรายและเป็นภัยต่อผู้อื่น และสังคมเปลี่ยนมาเป็นผู้ป่วยที่ต้องได้รับการแก้ไข ปรับเปลี่ยนแนวคิด พฤติกรรมและการใช้ชีวิตในสังคมปกติได้ควบคู่กับการมองผู้ต้องขังเช่นเดียวกับมนุษย์อื่น ๆ ในสังคม ดังนั้นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในอันจะเป็นการแก้ไขแนวคิดและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสังคมนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมและมีการบริการสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตให้มีความพอเพียงในการดำเนินชีวิตภายในเรือนจำได้ โดยหน้าที่ของเรือนจำที่พึงมีการจัดให้บริการสวัสดิการแก่ผู้ต้องขัง ซึ่งทางเรือนจำพิเศษธนบุรีได้นำหลักการจัดสวัสดิการแก่ผู้ต้องขังองค์การสหประชาชาติให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกับข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องขององค์การสหประชาชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องขององค์การสหประชาชาติ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการผู้ต้องขัง โดยสหประชาชาติได้มีมติรับรองให้ใช้ ตั้งแต่วันที่ 30 สิงหาคม 2498 มีดังต่อไปนี้

ที่อยู่อาศัย

มาตรฐานขั้นต่ำ ข้อ 9.

(1) เรือนจำได้ใช้ระบบแยกขังเดี่ยวพึงให้ผู้ต้องขังแต่ละคนนอนในห้องขัง หรือนอนเดี่ยวเฉพาะเวลากลางคืน ในกรณีจำเป็นจะต้องนอนรวมกัน ไม่อาจปฏิบัติตามหลักนี้ได้ เป็นต้นว่าผู้ต้องขังเพิ่มมากขึ้นชั่วคราวก็ไม่พึงจัดห้องหนึ่งในห้องนอน 2 คน (ควรเป็น 3 คนต่อห้อง)

(2) เรือนจำได้ใช้ระบบห้องขังรวม ผู้ต้องขังที่ให้นอนรวมห้องเดียวกัน พึงได้รับการคัดเลือกด้วยความระมัดระวังและจะเหมาะที่จะอยู่รวมกันด้วยดีจะต้องมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลสังเกตการณ์ในเวลากลางคืนเป็นประจำด้วย

มาตรฐานขั้นต่ำ ข้อ 10. อาคารที่คุมขังทุกแห่ง โดยเฉพาะห้องนอน จะต้องจัดให้ถูกหลักอนามัย ตามสภาพของดิน ฟ้า อากาศ ข้อสำคัญจะต้องมีอากาศหายใจเพียงพอ พื้นห้องกว้างพอควรมีแสงสว่าง ความอบอุ่น และการระบายอากาศ

มาตรฐานขั้นต่ำ ข้อ 11. ทุกแห่งที่ใช้เป็นที่อยู่และที่ทำงานของผู้ต้องขัง ควรมีลักษณะดังนี้

ก. หน้าต่างให้แสงแดดส่องสว่างพอที่จะอ่านหนังสือ หรือทำงานได้ และให้อากาศบริสุทธิ์ผ่านเข้ามา ทั้งนี้ ไม่ว่าจะมีวิธีระบายอากาศอย่างอื่นใดหรือไม่ก็ตาม

ข. แสงไฟสว่างพอที่จะอ่านหนังสือ หรือทำงานโดยไม่เป็นอันตรายต่อสายตา

มาตรฐานขั้นต่ำ ข้อ 12. ส้วมจำนวนเพียงพอแก่ความจำเป็น ทั้งอยู่ในลักษณะที่สะอาดและไม่ประเจิดประเจ้อ

มาตรฐานขั้นต่ำ ข้อ 13. ที่อาบน้ำเพียงพอและอุณหภูมิของน้ำเหมาะกับดินฟ้าอากาศ เพื่อให้ผู้ต้องขังจะได้ใช้ได้ตามความจำเป็นแห่งสุขภาพทั่ว ๆ ไป ตามกาลเทศะ แต่อย่างน้อยควรให้ผู้ต้องขังอาบน้ำสัปดาห์ละครั้งเมื่ออากาศร้อน

มาตรฐานขั้นต่ำ ข้อ 14. ทุกส่วนของเรือนจำซึ่งปกติเป็นที่ผู้ต้องขังอยู่ พึงพิถีพิถันรักษาให้สะอาดเรียบร้อยตลอดเวลา

อนามัยของผู้ต้องขัง

มาตรฐานขั้นต่ำ ข้อ 15. ผู้ต้องขังจะต้องรักษาร่างกายให้สะอาด ฉะนั้นทางราชทัณฑ์พึงจัดหาผ้าและของใช้ที่จะเป็นเพื่อสุขภาพและความสะอาดของผู้ต้องขังให้ด้วย

มาตรฐานขั้นต่ำ ข้อ 16. เพื่อให้ร่างกายของผู้ต้องขังมีลักษณะไม่เป็นที่น่ารังเกียจ และสร้างนิสัยให้รู้จักเคารพตนเอง พึงอำนวยความสะดวกให้ผู้ต้องขังได้ตัดผมหรือแต่งผม ถ้าเป็นชายก็ให้ได้โกนหนวดเคราตามกำหนดอย่างเหมาะสม

เครื่องนุ่งห่มหลับนอน

มาตรฐานขั้นต่ำ ข้อ 17.

(1) ถ้าไม่ยอมให้ผู้ต้องขังใช้เสื้อผ้าของตนเอง ทางเรือนจำควรจัดหาเครื่องแต่งกายที่เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ และเพียงพอที่จะให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพดี เสื้อผ้าที่ให้ผู้ต้องขังสวมต้องไม่มีลักษณะน่าอับอายหรือด้อยต่ำ

(2) เสื้อผ้าทุกชิ้น จะต้องสะอาดเรียบร้อยเสมอ เสื้อผ้าชั้นในจะต้องเปลี่ยนและซักฟอกตามความจำเป็นเพื่อรักษาไว้ซึ่งอนามัย

(3) ในกรณีพิเศษ เวลาผู้ต้องขังออกนอกเรือนจำตามคำสั่งของทางราชการ ควรอนุญาตให้ผู้ต้องขังสวมเครื่องแต่งกายของตนเอง หรือเครื่องแต่งกายอื่น ซึ่งไม่เป็นเป้าสายตาของประชาชน

มาตรฐานขั้นต่ำ ข้อ 18. ถ้าผู้ต้องขังคนใดได้รับอนุญาตให้ใช้เสื้อผ้าของตนเอง เมื่อรับตัวไว้ในเรือนจำควรจัดเตรียมให้เป็นที่แน่นอนว่าเสื้อผ้านั้นมีความสะอาดและเหมาะสมแก่สภาพ

มาตรฐานขั้นต่ำ ข้อ 19. ผู้ต้องขังแต่ละคน ควรมีเตียงนอนแยกเป็นเอกเทศ และมีเครื่องหลับนอนที่สะอาดและเพียงพอ จัดไว้อย่างเป็นระเบียบ และเปลี่ยนให้เป็นประจำตามสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่นหรือประเทศ

ด้านอาหาร

มาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อ 20.

(1) ผู้ต้องขังทุกคนจะต้องได้รับอาหารอันมีประโยชน์เพียงพอที่จะเสริมสร้างสุขภาพและความแข็งแรงแห่งร่างกาย จัดปรุงอย่างสะอาด และจัดเลี้ยงอย่างเป็นระเบียบ.

(2) ผู้ต้องขังมีอาการป่วยที่ต้องใช้แพทย์ผู้ชำนาญเฉพาะโรครักษา ควรจะได้ย้ายไปรักษาตัวยังโรงพยาบาลเรือนจำเฉพาะโรคนั้น หรือส่งไปโรงพยาบาลอื่น ๆ เรือนจำที่มีโรงพยาบาลไว้ ควรจัดให้มีเวชภัณฑ์และอุปกรณ์การบำบัดรักษาอย่างครบครัน พร้อมทั้ง คณะนายแพทย์และเจ้าหน้าที่ที่ฝึกฝนมาดีแล้ว

(3) จัดให้มีทัศนแพทย์เป็นผู้บำบัดรักษาโรคฟันแก่ผู้ต้องขัง

มาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อ 24. แพทย์จะต้องตรวจร่างกายผู้ต้องขังทุกคนโดยมิชักช้า นับแต่แรกจับตัวไว้ในเรือนจำ และตรวจอีกเป็นครั้งคราวภายหลังที่ได้รับตัวแล้วตามความจำเป็น เพื่อจะได้ทราบว่าผู้ต้องขังคนใดป่วยเป็นโรคทางกายหรือทางจิตอย่างไรบ้างแล้วจะได้ให้การบำบัดรักษา ถ้าป่วยหรือสงสัยว่าป่วยเป็นโรคติดต่อก็จะแยกไว้ กับถ้าตรวจพบข้อบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ อันจะเป็นอุปสรรคต่อการปรุงแต่งแก้ไขนั้น ก็จะต้องบันทึกแจ้งไว้ตลอดจนทำการวินิจฉัยความสามารถทางร่างกายในการทำงานของผู้ต้องขังแต่ละคนไว้ด้วย

มาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อ 25.

(1) แพทย์จะต้องตรวจสุขภาพทางกายและจิตของผู้ต้องขังและควรตรวจผู้ต้องขังป่วย และที่ร้องทุกข์ว่าป่วยเป็นประจำวัน ตลอดถึงผู้ต้องขังที่ควรได้รับความเอาใจใส่จากแพทย์เป็นพิเศษ

(2) เมื่อสุขภาพทางกายหรือจิตของผู้ต้องขังคนใดเป็นหรือจะเป็นอันตรายอย่างร้ายแรง อันเนื่องมาจากที่จะต้องถูกคุมขังต่อไปหรือจากภาวะต่าง ๆ ของการคุมขังนั้น ให้แพทย์รายงานผู้บัญชาการเรือนจำทราบ

มาตรฐานขั้นต่ำฯ ข้อ 26.

(1) แพทย์จะต้องตรวจตราและเสนอคำแนะนำไปยังผู้บัญชาการเรือนจำเป็นปกติในกรณี

- ก. ปริมาณ คุณภาพ การปรุงและจัดเลี้ยงอาหารผู้ต้องขัง
- ข. อนามัย ความสะอาด ของเรือนจำและของผู้ต้องขัง
- ค. การสุขาภิบาล การให้ความอบอุ่น แสงสว่างและการระบายอากาศของเรือนจำ
- ง. การจะต้องปฏิบัติตามข้อบังคับเกี่ยวกับพลศึกษา และกีฬาในกรณีไม่มีเจ้าหน้าที่ผู้ฝึกควบคุมโดยเฉพาะ

2. ผู้บัญชาการเรือนจำ จะต้องพิจารณารายงานและคำแนะนำของแพทย์ ซึ่งเสนอตาม

ข้อ 25 และข้อ 26 หากเห็นพ้องด้วยก็ให้ดำเนินการทันที เพื่อให้ข้อเสนอแนะของแพทย์บังเกิดผล หากไม่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของผู้บัญชาการเรือนจำจะดำเนินการได้หรือผู้บัญชาการเรือนจำไม่เห็นด้วย ก็ให้รีบเสนอความเห็นของตนรวมทั้งคำแนะนำของแพทย์ไปให้ผู้บังคับบัญชาเหนือตนพิจารณาต่อไป

การแจ้งระเบียบของเรือนจำและการร้องทุกข์

มาตรฐานขั้นต่ำ ข้อ 34.

(1) นับแต่แรกจับตัวเข้ามาพึงให้ผู้ต้องขังได้รับหนังสือคู่มือว่าด้วยระเบียบข้อบังคับที่ตราไว้ใช้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามชั้นของเขา การรักษาวินัยของเรือนจำ วิธียื่นคำขอและร้องทุกข์และเรื่องอื่น ๆ ที่จำเป็น เพื่อได้ศึกษาให้เข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ของเขา จะได้ปรับตัวให้เข้ากับชีวิตเรือนจำต่อไป

(2) ถ้าผู้ต้องขังไม่รู้หนังสือ ต้องชี้แจงเรื่องดังกล่าวใน (อนุ 1) ด้วยวาจา

มาตรฐานขั้นต่ำ ข้อ 35.

(1) พึงให้โอกาสผู้ต้องขังทุกคน ร้องขอหรือร้องทุกข์ต่อผู้บัญชาการเรือนจำ หรือผู้แทนสัปดาห์ละครั้ง

(2) พึงให้ผู้ต้องขังร้องขอหรือร้องทุกข์ต่อผู้ตรวจราชการเรือนจำขณะที่มาตรวจเรือนจำได้ ควรให้โอกาสได้พูดกับผู้ตรวจราชการเรือนจำหรือเจ้าหน้าที่อื่นที่มาตรวจเรือนจำ โดยไม่มีผู้บัญชาการเรือนจำหรือเจ้าหน้าที่เรือนจำร่วมอยู่ด้วย

(3) ผู้ต้องขังควรได้รับอนุญาตให้ยื่นคำร้องทุกข์ตามลำดับขั้นตามแบบที่ถูกต้องเสนอถึงผู้บริหารงานราชทัณฑ์ส่วนกลางหรือตุลาการ หรือเจ้าหน้าที่อื่นผู้มีอำนาจโดยตรง โดยไม่ต้องมีการตรวจคำร้องหรือคำร้องทุกข์นั้น ๆ ก่อน

(4) คำร้องทุกข์หรือคำร้องทุกข์ของผู้ต้องขังทุกฉบับ เว้นแต่จะไม่มีหลักฐานเพียงพอหรือไม่มีมูลความจริงนั้น จะต้องได้ดำเนินการทันที และได้รับคำตอบโดยมิชักช้า

การติดต่อกับภายนอกเรือนจำ

36. พึงอนุญาตให้ผู้ต้องขังติดต่อกับครอบครัวและเพื่อนที่เชื่อถือได้ตามกำหนดอย่างสม่ำเสมอ ทั้งทางจดหมายและโดยการเยี่ยมเยียนในความควบคุมของเจ้าหน้าที่เท่าที่จำเป็น

37. (1) พึงอนุญาตให้ผู้ต้องขังต่างสัญชาติ ติดต่อกับผู้แทนทางการทูตและกงสุลแห่งประเทศของเขา

(2) ผู้ต้องขังต่างสัญชาติที่ไม่มีสัมพันธไมตรีทางทูตหรือกงสุลและผู้ลี้ภัยหรือพลัดถิ่น ควรอนุโลมให้ติดต่อกับผู้แทนทางการทูต ซึ่งรับผิดชอบผลประโยชน์ของเขา หรือติดต่อกับเจ้าหน้าที่ในประเทศนั้น หรือระหว่างประเทศซึ่งทำหน้าที่คุ้มครองเขา

ประวัติเรือนจำพิเศษธนบุรี

เรือนจำพิเศษธนบุรี ก่อสร้างขึ้นด้วยเงินงบประมาณของทางราชการจำนวน 691,972,000 บาท เริ่มดำเนินการก่อสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2537 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 3 ปี ณ บริเวณ หมู่ที่ 3 แขวงบางบอน เขตบางขุนเทียน (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นเขตบางบอน) กรุงเทพมหานคร บนที่ดินซึ่งกรมราชทัณฑ์ ชื้อจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เพื่อรองรับผู้กระทำความผิดอาญา ในเขตฝั่งธนบุรีทุกคดีความ เริ่มเปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2537 ทำการย้ายผู้ต้องขังที่ฝากขังไว้กับเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร รุ่นแรกจำนวน 200 คน ไปคุมขัง ณ เรือนจำพิเศษธนบุรี เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2537 และเริ่มรับตัวผู้ต้องขังโดยตรงจากศาลอาญาธนบุรี ศาลแขวงธนบุรีและศาลแขวงตลิ่งชัน นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

สถานที่ตั้ง

เรือนจำพิเศษธนบุรี เป็นราชการบริหารส่วนกลางสังกัดกรมราชทัณฑ์กระทรวงยุติธรรม เลขที่ 91/1 ม. 3 ถนนเอกชัย-บางบอน แขวงบางบอน เขตบางบอน กรุงเทพมหานคร ห่างจากเขตบางบอนประมาณ 3 กิโลเมตร ห่างจากศาลอาญาธนบุรีและศาลแขวงธนบุรีประมาณ 8 กิโลเมตร และห่างจากสถานีตำรวจนครบาลแสมดำประมาณ 2 กิโลเมตร

แนวเขตที่ดินและอาณาเขตเรือนจำ

พื้นที่ภายในกำแพงเรือนจำพิเศษธนบุรี 28 ไร่ 3 งาน 64 ตารางวา

พื้นที่ภายนอกกำแพงเรือนจำพิเศษธนบุรี 38 ไร่ 1 งาน 71 ตารางวา

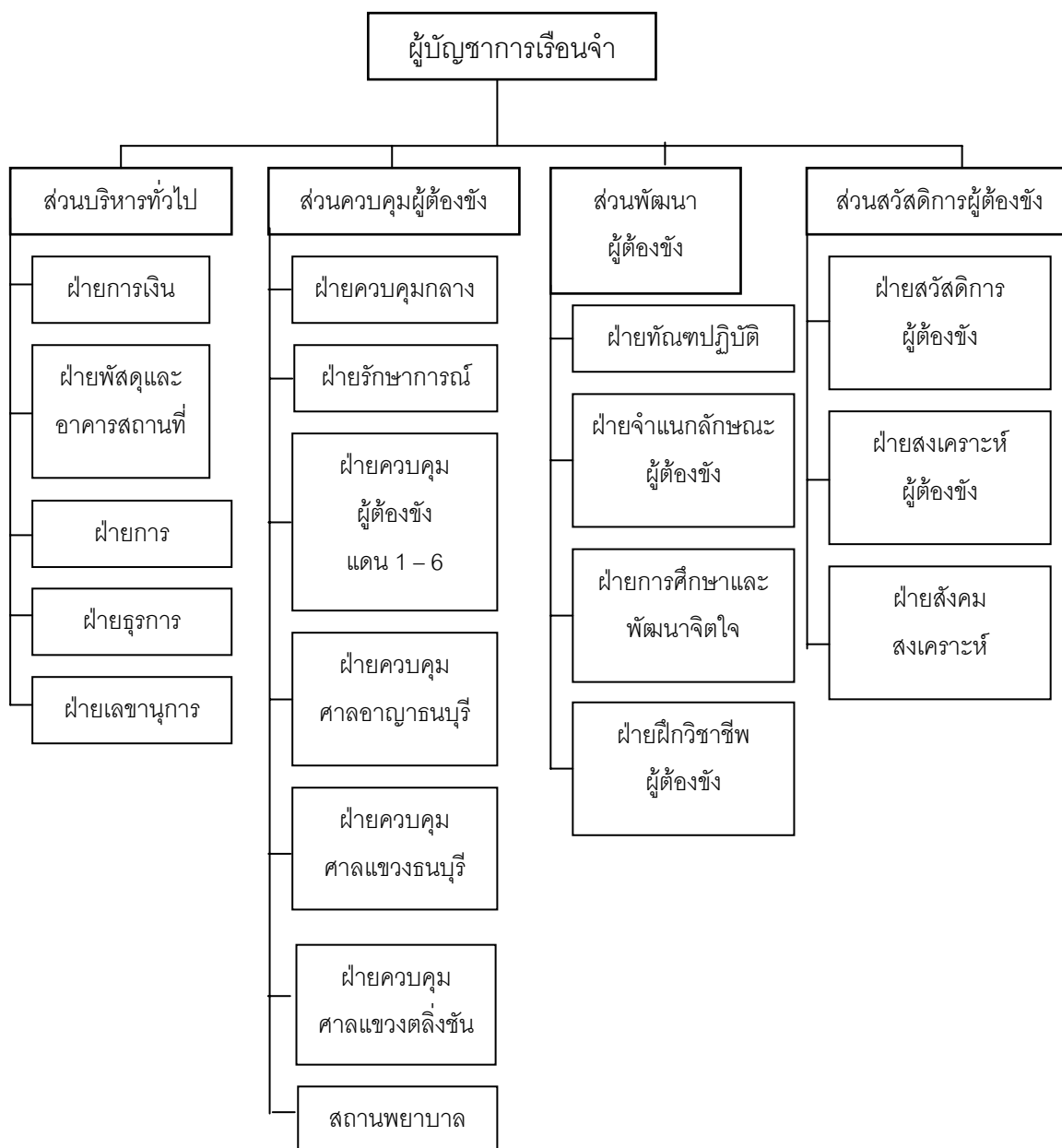
กำแพงเรือนจำสูง 6.00 เมตร ก่อสร้างด้วยก่ออิฐเต็มแผ่นฉาบปูนเรียบ

หน้าที่ความรับผิดชอบ

เรือนจำพิเศษธนบุรีมีอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลและคำสั่งลงโทษของผู้มีอำนาจตามกฎหมาย ให้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขฟื้นฟูให้ผู้ต้องขังสำนึกผิดและมีความพร้อมที่จะประพฤติตนเป็นพลเมืองดี ประกอบอาชีพสุจริตและอยู่ร่วมกับสังคมภายนอกได้ เมื่อพ้นโทษแล้ว สรุปได้ดังนี้

1. มีฐานะเป็นเรือนจำพิเศษ
2. เป็นสถานที่ควบคุมผู้ต้องขังเพศชาย อยู่ระหว่างการสอบสวนของตำรวจ อยู่ระหว่างการพิจารณาของศาล อยู่ระหว่างอุทธรณ์-ฎีกา ทุกประเภทคดี ซึ่งเกิดขึ้นในเขตอำนาจศาลอาญาธนบุรี ศาลแขวงธนบุรีและศาลแขวงตลิ่งชัน
3. ควบคุมผู้ต้องขังเพศชายคดีเด็ดขาดทุกประเภทคดี ซึ่งมีกำหนดโทษไม่เกิน 7 ปี และขยายไม่เกิน 14 ปี เฉพาะผู้ต้องขังที่มีอายุเกิน 65 ปี
4. กำหนดแนวทางปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยสอดคล้องกับกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับนโยบายของกระทรวง หลักาอาชญาวิทยาและหลักทัณฑวิทยาตลอดจนข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องขององค์กรสหประชาชาติ
5. ดำเนินการเกี่ยวกับสวัสดิการและสงเคราะห์ผู้ต้องขัง
6. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนด ให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของเรือนจำหรือ กรมราชทัณฑ์มอบหมาย

ภาพที่ 2.2
โครงสร้างการบริหารงานเรือนจำพิเศษธนบุรี

ส่วนบริหารทั่วไป อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ

1. ฝ่ายการเงิน รับผิดชอบในการจัดทำบัญชี การรับ-จ่ายเงิน และการเก็บรักษาเงินงบประมาณแผ่นดิน เบิกจ่ายเงินเดือนให้แก่เจ้าหน้าที่เรือนจำ
2. ฝ่ายพัสดุและอาคารสถานที่ รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดหาพัสดุครุภัณฑ์ด้วยเงินงบประมาณแผ่นดินมาใช้ในราชการจัดทำระเบียบพัสดุ เก็บรักษาเบิกจ่ายซ่อมบำรุง จำหน่ายออกจากบัญชี ตลอดจนบำรุงรักษาอาคารสถานที่ ให้มั่นคงแข็งแรงและสะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ
3. ฝ่ายการเจ้าหน้าที่ รับผิดชอบในการประสานงานกับกรมราชทัณฑ์เกี่ยวกับการสรรหาบุคคลเข้ารับราชการ การบรรจุแต่งตั้ง โยกย้าย การเลื่อนระดับ การศึกษาและการอบรม การพิจารณาความดีความชอบและการขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ การจัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ การจัดทำระเบียบประวัติ การดำเนินการทางวินัยข้าราชการ ตลอดจนการพ้นจากราชการของเจ้าหน้าที่เรือนจำ
4. ฝ่ายธุรการ รับผิดชอบงานการโต้ตอบรับ-ส่งหนังสือและการจัดเก็บหนังสือเอกสารของทางราชการ รวมตลอดถึงการจัดทำแผนงานโครงการต่าง ๆ ของเรือนจำเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบใน ฝ่ายนี้จะต้องมีความรู้ความสามารถในการร่างหนังสือจัดทำดัชนีเอกสารเพื่อความสะดวกในการจัดเก็บค้นหาตลอดจนดำเนินเกี่ยวกับแผนงานโครงการต่าง ๆ ของเรือนจำเป็นอย่างดี
5. ฝ่ายเลขานุการ รับผิดชอบงานเลขานุการของผู้บัญชาการเรือนจำตรวจและคัดกรองหนังสือภายใน-ภายนอกก่อนนำเสนอผู้บัญชาการเรือนจำ บันทึกการนัดหมายการประชุมของผู้บัญชาการเรือนจำ ประสานงานกับหน่วยงานภายในและภายนอกในงานที่เกี่ยวข้องกับเรือนจำ พิเศษธนบุรีและกรมราชทัณฑ์

ส่วนควบคุมผู้ต้องขัง อำนาจหน้าที่การบริหาร

1. ฝ่ายควบคุมกลาง รับผิดชอบเกี่ยวกับการปกครองดูแลและควบคุมผู้ต้องขังมิให้ก่อเหตุร้ายหรือแหกหักหลบหนีเรือนจำโดยถือปฏิบัติตามระเบียบวินัยของเรือนจำโดยเคร่งครัด การพิจารณาความดีความชอบของผู้ต้องขังการเสนอความเห็นเกี่ยวกับการเลื่อนลดชั้น การลงโทษทางวินัยการคัดเลือกผู้ต้องขังเพื่อจ่ายออกนอกเรือนจำ การนำผู้ต้องขังป่วยไปรักษานอกเรือนจำ ณ ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ งานควบคุมเป็นงานหลักของเรือนจำ
2. ฝ่ายรักษาการณ์ รับผิดชอบในการดูแลรักษาความมั่นคงปลอดภัยของเรือนจำ การจัดระบบการตรวจค้น และรักษาการณ์บริเวณเรือนจำ รอบกำแพงเรือนจำ การลักลอบนำสิ่งของต้องห้ามเข้า-ออก เรือนจำตลอดจนควบคุมดูแลเก็บรักษาและการใช้อาวุธปืนของเรือนจำ รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. ฝ่ายควบคุมผู้ต้องขังแดน 1-6 ดำเนินการเกี่ยวกับการควบคุมผู้ต้องขังโดยแยกประเภทดังนี้

3.1 แดน 1 ดำเนินการควบคุมผู้ต้องขังให้อยู่ในระเบียบวินัยและปฏิบัติตามภารกิจประจำวันตามกฎระเบียบของเรือนจำ โดยรับผู้ต้องขังที่เด็ดขาดแล้วเป็นคดีทั่วไปที่ผ่านการจำแนกลักษณะแล้วโทษน้อย ส่วนมากเป็นผู้ต้องขังที่ได้รับการคัดเลือกออกทำงานนอกเรือนจำ และทำงานสาธารณะตลอดจนเป็นแดนที่ต้องประกอบอาหารเพื่อเลี้ยงผู้ต้องขังทั้งเรือนจำ

3.2 แดน 2 ดำเนินการควบคุมผู้ต้องขังให้อยู่ในระเบียบวินัยและปฏิบัติตามภารกิจประจำวันตามกฎระเบียบของเรือนจำ โดยรับตัวผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างต่อสู้คดีเป็นคดียาเสพติดทุกประเภทที่ผ่านการจำแนกลักษณะแล้วที่มีของกลางมาก (ยาบ้าตั้งแต่ 200 เม็ดขึ้นไป) จะมาถูกควบคุมต่อที่แดน 2

3.3 แดน 3 ดำเนินการควบคุมผู้ต้องขังให้อยู่ในระเบียบวินัยและปฏิบัติตามภารกิจประจำวันตามกฎระเบียบของเรือนจำ โดยรับตัวผู้ต้องขังที่ศาลตัดสินแล้วหรือคดีเด็ดขาดแล้วเป็นคดีทั่วไป ที่ผ่านการจำแนกลักษณะแล้วโดยรับตัวผู้ต้องขังจากแดน 5

3.4 แดน 4 ดำเนินการควบคุมผู้ต้องขังให้อยู่ในระเบียบวินัยและปฏิบัติตามภารกิจประจำวันตามกฎระเบียบของเรือนจำ โดยรับตัวผู้ต้องขังที่ศาลตัดสินแล้วหรือคดีเด็ดขาดแล้วเป็นคดีเกี่ยวกับยาเสพติดทุกประเภทผ่านการจำแนกลักษณะแล้วโดยรับตัวผู้ต้องขังแดน 5

3.5 แดน 5 ดำเนินการควบคุมผู้ต้องขังให้อยู่ในระเบียบวินัยและปฏิบัติตามภารกิจประจำวันตามกฎระเบียบของเรือนจำ โดยรับตัวผู้ต้องขังที่ศาลส่งตัวเข้าเรือนจำทุกคดีที่เป็นผู้ต้องขังเข้าใหม่โดยมีหน้าที่อบรมระเบียบของเรือนจำพร้อมการปฏิบัติตัวอยู่ในเรือนจำจะอยู่ในแดน 5 เป็นเวลา 7 วัน แล้วทำการจำแนกลักษณะไปยังแดนต่าง ๆ ที่สามารถรองรับตามคดี คือ แดน 2, 3, 4 และแดน 6

3.6 แดน 6 ดำเนินการควบคุมผู้ต้องขังให้อยู่ในระเบียบวินัยและปฏิบัติตามภารกิจประจำวันตามกฎระเบียบของเรือนจำ โดยรับตัวผู้ต้องขังระหว่างต่อสู้คดี คดีทั่วไปผ่านการจำแนกลักษณะแล้วรับจากแดน 5 ซึ่งเป็นคดีทั่วไปทุกคดี

4. ฝ่ายควบคุมผู้ต้องขังประจำศาล ดำเนินการเกี่ยวกับการควบคุมผู้ต้องขังไป-กลับศาลและระหว่างพิจารณาคดีของศาล ตรวจรับผู้ต้องขังที่จะต้องไปศาลให้ถูกต้องตามหมายศาลและเอกสาร อื่น ๆ และส่งตัวผู้ต้องขังเข้าเรือนจำตามคำสั่งศาลรวมทั้งดำเนินการให้ผู้ต้องขังที่ไปศาลได้รับการเยี่ยมญาติ

5. สถานพยาบาล รับผิดชอบเกี่ยวกับการดูแลรักษาพยาบาลผู้ต้องขังป่วย โดยมีเจ้าหน้าที่สายการแพทย์ ประจำอยู่สถานพยาบาล ให้การบำบัดรักษาขั้นต้นแก่ผู้ต้องขังดูแล

ควบคุมและดำเนินงานอนามัย อาชีวอนามัยและสุขภาพปลอดภัยและสิ่งแวดล้อมในเรือนจำ ทำการนำเสนอส่งตัวผู้ต้องขังไปรักษากายนอกเรือนจำในกรณีที่เกินความสามารถที่จะทำการรักษาได้ โดยส่งตัวไปรักษาต่อ ณ ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์

ส่วนพัฒนาผู้ต้องขัง อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ

1. ฝ่ายทัณฑปฏิบัติ รับผิดชอบเกี่ยวกับการเลื่อนและลดชั้นผู้ต้องขังการลดวันต้องโทษจำคุก การพักการลงโทษ การขอพระราชทานอภัยโทษตามกฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้อง
2. ฝ่ายจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ดำเนินการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังให้เป็นไปตามหลักทัณฑวิทยา ในการกำหนดวิธีปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล ตั้งแต่การแยกประเภท การสัมภาษณ์ประวัติ การเสนอข้อมูลให้คณะกรรมการจำแนกลักษณะพิจารณา และปฏิบัติตามมติกรรมการจำแนกลักษณะตลอดจนการติดตามประเมินผล รวมทั้งการจำแนกเข้าการเตรียมการปล่อยตัวคุมประพฤติ และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. ฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ รับผิดชอบเกี่ยวกับวางแผน และดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังจัดการศึกษาวิสามัญ วิชาชีพ และธรรมศึกษา ตลอดจนการอบรมหลักสูตรการเตรียมเข้าทำงานการอบรมพัฒนาจิตใจ การจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนส่งเสริมปลูกฝังปรับเปลี่ยนทัศนคติ จิตสำนึกค่านิยมและพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้เป็นไปตามแนวทางที่เหมาะสม จัดกิจกรรมการศึกษา เช่น ห้องสมุด การจัดใส่ทัศนูปกรณ์ การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม เป็นต้น รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. ฝ่ายฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังรับผิดชอบเกี่ยวกับ วางแผนและดำเนินการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังตลอดจนการตรวจสอบมาตรฐานฝีมือแรงงานผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ด้านการฝึกวิชาชีพ การเตรียมความพร้อมด้านวิชาชีพให้ผู้ต้องขังใกล้พ้นโทษ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ การจัดหาตลาดและการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การบริหารเงินทุนผลประโยชน์ ควบคุมการใช้จ่ายยานพาหนะที่จัดซื้อด้วยเงินทุนฝึกวิชาชีพคัดเลือกและควบคุมผู้ต้องขังออกทำงานสาธารณะรวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ส่วนสวัสดิการผู้ต้องขัง อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ

1. ฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขัง ดำเนินการเกี่ยวกับผู้ต้องขังและการจัดเลี้ยงผู้ต้องขัง การรับฝากเงินผู้ต้องขัง การให้ผู้ต้องขังได้รับการเยี่ยมญาติ การปรับปรุงระบบการเยี่ยมญาติตลอดจนการตรวจค้นของฝากจากญาติผู้ต้องขังรวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. ฝ่ายสงเคราะห์ผู้ต้องขังดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดจำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต่อผู้ต้องขังให้เป็นสวัสดิการผู้ต้องขัง โดยจะหาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้สะดวกเท่ากับราคาท้องตลาด โดยมีร้านสงเคราะห์ภายในเรือนจำ

3. ฝ่ายสังคมสงเคราะห์ รับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับการให้สงเคราะห์แก่ผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ เช่น การสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยการประสานงานขอรับทุนการศึกษา แก่บุตรผู้ต้องขัง การให้คำปรึกษาแนะนำและช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขังที่มีปัญหา การเตรียมความพร้อมของผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ การขอรับบริจาคเครื่องอุปโภคบริโภคจากองค์กรการกุศลและผู้มีจิตศรัทธา รวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับการจัดนันทนาการด้านต่าง ๆ แก่ผู้ต้องขังเพื่อฝึกสุขภาพอนามัยและการพักผ่อนหย่อนใจ

เรือนจำพิเศษธนบุรี มีอัตรากำลังทั้งสิ้น 242 อัตรา

ตารางที่ 2.1

จำนวนข้าราชการเรือนจำพิเศษธนบุรี

จำนวน	ระดับ												รวม
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	พนักงาน ราชการ	ลูกจ้าง ประจำ	ลูกจ้าง ชั่วคราว	
	1	4	20	52	81	22	18	15	5	11	4	9	242

ข้อมูล ณ วันที่ 16 พฤศจิกายน 2551

รูปแบบการจัดสวัสดิการผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษธนบุรี

ด้านการศึกษา

เรือนจำมีความมุ่งมั่นเป็นอย่างยิ่งที่จะอบรมแก้ไขผู้ต้องขังให้เป็นคนดีเมื่อพ้นโทษแล้วจึงได้จัดการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาผู้ใหญ่ ตามหลักการของกระทรวงศึกษาธิการ โดยจัดตั้งโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ในเรือนจำ ทำการเปิดสอน 3 สาขา ได้แก่

1. สายสามัญ
2. สายอาชีพ
3. สายธรรมศึกษา

สายสามัญ เปิดสอนแบบชั้นเรียน 5 ระดับ

- พื้นฐาน 1 (ผู้ไม่รู้หนังสือมาก่อน) ถึงพื้นฐาน 4
- ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (เรียนได้ด้วยตนเอง)
- ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (เรียนด้วยตนเอง)

สายอาชีพ เปิดสอน 15 สาขา รวม 15 ห้องเรียน

1. ช่างตัดผมชาย
2. ช่างศิลปะ ประติมากรรม
3. ช่างเฟอร์นิเจอร์
4. ช่างไม้
5. ช่างเชื่อม
6. ช่างไฟฟ้าเบื้องต้น
7. ช่างเครื่องยนต์
8. ช่างก่อสร้าง
9. ช่างเครื่องยนต์เล็ก
10. ช่างชุบโลหะ
11. ดนตรีสากล
12. เกษตรกรรมและขยายพันธุ์พืช

นอกจากการเรียนการสอน 12 สาขาอาชีพแล้ว เรือนจำยังได้เชิญวิทยากรจากสถาบันพัฒนาแรงงานกลาง มาดำเนินการอบรมวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ ตามโครงการเตรียมการปลดปล่อย จำนวนภาคเรียนละ 3 สาขาวิชาชีพ เป็นอย่างน้อย ตามข้อตกลงร่วมมือระหว่างกรมราชทัณฑ์ และกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน ได้แก่

1. หลักสูตรยกระดับฝีมือแรงงาน
 - ช่างเย็บจักรอุตสาหกรรม
 - ช่างบุเฟอร์นิเจอร์
 - ช่างผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง
2. หลักสูตรเตรียมเข้าทำงาน
 - ช่างเครื่องยนต์เบนซิล
 - ช่างเดินสายไฟฟ้ารถยนต์
 - ช่างท่อและสาธารณูปโภค

สายธรรมะ สอนในเรื่องของพระพุทธศาสนา มีการสอนในระดับ นักธรรมตรี นักธรรมโท นักธรรมเอก

สายอุดมศึกษา เป็นการศึกษาระดับที่สูง คือ หลักสูตรปริญญาตรี ได้แก่ สาขา กฎหมาย เกษตร การปกครอง เป็นต้น

ด้านการฝึกอาชีพ

เรือนจำได้ทำการฝึกอาชีพในสาขาที่ตลาดแรงงานต้องการให้กับผู้ต้องขังโดยมีวิชาชีพหลัก ดังนี้

1. ช่างไม้เฟอร์นิเจอร์
2. การจักสาน และเครื่องหวาย
3. การแกะสลัก
4. ช่างซ่อมเครื่องยนต์
5. ช่างเชื่อมโลหะ
6. ช่างปูน

ด้านการรักษาพยาบาล

เรือนจำมีสถานพยาบาลมีเจ้าหน้าที่พยาบาลเป็นผู้ทำการตรวจรักษา หากมีผู้ต้องขังป่วยเกินขีดความสามารถของสถานพยาบาลเรือนจำจะส่งไปรักษาที่ ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์

ด้านการสวัสดิการ นันทนาการ การสงเคราะห์และการร้องทุกข์

โดยมีการให้บริการในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. จัดให้มีร้านค้าสงเคราะห์จำหน่ายอาหารและสินค้าทั่วไป ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันของผู้ต้องขังทั้งภายในและภายนอกเรือนจำ โดยราคาเช่นเดียวกับท้องตลาด
2. การจัดเลี้ยงอาหารผู้ต้องขังกับปรุงอาหาร ทางเรือนจำมีหน่วยงานสุทกรรมในการปรับปรุงอาหารจัดเลี้ยงผู้ต้องขัง ซึ่งผู้ต้องขังจะได้รับการจัดเลี้ยงอาหารข้าวสวยวันละ 3 มื้อ
3. การเยี่ยมญาติให้เยี่ยมในวันทำการราชการ
4. จัดให้มีหน่วยงานและรับเรื่องราวร้องทุกข์ของผู้ต้องขังและญาติตลอดเวลา
5. จัดหาน้ำสะอาดไว้เพียงพอแก่การบริโภค
6. จัดหาพัดลมระบายอากาศไว้ทุกเรือนนอน
7. จัดอุปกรณ์การเล่นกีฬา เพื่อการออกกำลังกาย โดยมีหลายประเภท เช่นฟุตบอล ตระกร้อ เป็นต้น
8. จัดหาอุปกรณ์เพื่อความบันเทิง เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เครื่องเล่นวีซีดี เครื่องดนตรีไทย เครื่องดนตรีสากล
9. จัดตั้งห้องสมุดใหญ่ในเรือนจำ และจัดตั้งห้องสมุดเล็กไว้ตามแผนงานควบคุมต่าง ๆ
10. การสงเคราะห์ผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการเกี่ยวกับสวัสดิการของผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษธนบุรี ซึ่งมีผู้วิจัยหลายท่านได้ทำการวิจัยที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ ซึ่งผู้วิจัยได้นำเอาผลงานวิจัยที่เคยทำการวิจัยไว้ โดยจะขอยกมากล่าวพอสังเขปดังนี้

สมบุญ ประสพเนตร (2539, น. 92-95) กล่าวว่า การดำรงชีวิตภายในเรือนจำย่อมจะมีลักษณะแตกต่างไปจากการดำรงชีวิตในสังคมภายนอกอย่างสิ้นเชิง ผู้ต้องขังต้องอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของเจ้าพนักงานเรือนจำ ซึ่งได้รับมอบอำนาจจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องบุคคลดังกล่าวได้ถูกบังคับให้จำต้องอยู่ภายในเรือนจำโดยได้รับความปวดร้าวทรมานจากการที่ต้องโทษจำคุก (the pains of imprisonment) ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจาก

1. การถูกตัดสิทธิในเรื่องเสรีภาพ ผู้ต้องขังถูกบังคับให้อยู่ในสถานที่อันจำกัด ซึ่งมีกำแพงล้อมรอบเป็นเสมือนหนึ่งเครื่องป้องกันมิให้มีการหลบหนี โดยมีผู้คุมคอยเฝ้าดูแลตนทั้งในเวลากลางวันและกลางคืน นอกจากนี้ความเคลื่อนไหวของแต่ละคนในกำแพงสี่เหลี่ยมดังกล่าวยังได้ถูกจำกัดอีกด้วย ผู้ต้องขังไม่มีเสรีภาพที่จะไปไหนมาไหนได้ตามชอบแต่จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำและจะต้องขออนุญาตจากเจ้าพนักงานก่อนในกรณีที่จะทำอะไร นอกเหนือไปจากคำสั่งเจ้าพนักงานเราอาจกล่าวได้ว่าการสูญเสียสภาพของผู้ต้องขังมีลักษณะเป็นทวีคูณทีเดียวการสูญเสียประการแรกได้แก่การที่ต้องถูกจองจำอยู่ในเรือนจำและประการที่สองได้แก่การถูกจำกัดขอบเขตในการดำเนินการในสถาบันดังกล่าว

2. การถูกตัดสิทธิในเรื่องครอบครัว ญาติมิตรและเพื่อนฝูง ผู้ต้องขังได้ถูกบังคับให้สละครอบครัว ญาติมิตรและเพื่อนฝูงของตน และได้เข้ามาดำรงชีวิตอยู่ในโลกใหม่ ซึ่งมีลักษณะแปลกใหม่สำหรับเขาอย่างสิ้นเชิง หลายคนอาจจะค้นพบภายหลังว่า ยิ่งเวลาผ่านไปมากเท่าใด การติดต่อกับบุคคลต่าง ๆ ดังกล่าวก็จะมีความห่างเหินมากยิ่งขึ้นเท่านั้น ตามความเป็นจริงแล้วผู้ต้องขังบางคนอาจจะต้องทุกข์ทรมานจากการที่ถูกภรรยาขอหย่าขาดเพื่อเป็นรางวัลสำหรับการที่เขาต้องเข้าไปรับโทษจำคุกในเรือนจำก็ได้

3. การถูกตัดสิทธิในเรื่องความเคารพนับถือจากสังคม ซึ่งผู้ต้องขังเคยได้รับอยู่ก่อนที่จะเข้าไปรับโทษจำคุก การถูกจองจำของบุคคลดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการที่สังคมได้ปฏิเสธการยอมรับในทางศีลธรรมและโดยจิตใจ ผู้ต้องขังต้องสูญเสียเกียรติยศของตนเองและต้องถูกตราหน้าจากสังคมว่าเป็นอาชญากรซึ่งจะต้องถูกปลดเปลื้องสิทธิพลเมืองในเรื่องต่าง ๆ อาทิ สิทธิ ที่จะฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาในศาล ฯลฯ

4. การถูกตัดสิทธิในเรื่องสินค้าและบริการต่าง ๆ ผู้ต้องขังต้องสูญเสียสินค้าและบริการต่าง ๆ ที่เขาเคยมีอยู่ก่อนเข้ามาต้องโทษและต้องยอมรับแต่เพียงสิ่งต่าง ๆ ที่ได้มีการจัดให้เขาภายในเรือนจำเท่านั้น เขาจะต้องสวมเครื่องแบบผู้ต้องขัง ไม่ได้รับอนุญาตให้หุงหาอาหารรับประทานเองและจะต้องนอนในที่ ๆ ได้จัดไว้ให้ นอกจากนี้ยังต้องสูญเสียความสุขต่าง ๆ ซึ่งเขาสามารถแสวงหาได้จากภายนอก อาทิ เหล้า บุหรี่ ความสันโดษ ฯลฯ

5. การถูกตัดสิทธิในเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศกับเพศตรงข้ามเป็นประจักษ์ว่าการขาดความสัมพันธ์ทางเพศกับเพศตรงข้าม อาจจะเป็นประสบการณ์ที่ขมขื่นอย่างยิ่งสำหรับอาชญากรที่ต้องโทษจำคุก และนับเป็นความขมขื่นในสิ่งก่อให้เกิดความเจ็บปวดรวดร้าวในจิตใจของเขาเป็นอย่างยิ่งทีเดียว การถูกตัดสิทธิในเรื่องนี้อาจจะไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อบรรดาผู้ที่นิยมการรักร่วมเพศ (homosexuals) หรืออาจจะไม่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดรวดร้าวใด ๆ ต่อผู้ต้องขังในเรือนจำที่อนุญาตให้มีการเยี่ยมสมรส (conjugal visit) ซึ่งอนุญาตให้สามีหรือภรรยาไปเยี่ยมและร่วมเพศกันได้เป็นครั้งคราว

6. การถูกตัดสิทธิในเรื่องความเป็นตัวของตัวเอง ในเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ ผู้ต้องขังต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์และข้อระเบียบต่าง ๆ อย่างมากมาย ซึ่งได้กำหนดขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของตนอย่างละเอียด พวกเขาจะต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับทั้งมวลของเรือนจำซึ่งควบคุมการดำรงชีวิตประจำวันของเขา การตัดสินใจด้วยตัวเองในเรื่องต่าง ๆ จะต้องถูกระงับไป อาทิ ในเรื่องถ้อยคำที่จะเขียนในจดหมาย เวลากินและเวลานอน

นริพรณ สุวรรณกิติ (2541, น. 83) ได้ทำการศึกษาความต้องการของผู้ต้องขังชายเรือนจำกลางคลองเปรม ในการฝึกวิชาชีพพบว่าสถานภาพการสมรส ภูมิลำเนา และอาชีพก่อนต้องโทษมีความสัมพันธ์กับความต้องการฝึกอบรมวิชาชีพของผู้ต้องขัง

พิรุณ นน่อแก้ว (2541, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของผู้ต้องขังต่อการจัดการสภาพแวดล้อมและสวัสดิการภายในเรือนจำ: กรณีศึกษาเรือนจำกลางลำปาง ผลการศึกษาพบว่า ผู้ต้องขังมีความพึงพอใจต่อการจัดสวัสดิการในเรือนจำกลางลำปาง ในระดับปานกลาง เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบความพึงพอใจต่อการจัดสวัสดิการ พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนต้องโทษ รายได้ก่อนต้องโทษ ภูมิลำเนาเดิมก่อนต้องโทษ ประวัติการต้องโทษ ฐานความผิด ระยะเวลากำหนดโทษ และระยะเวลาต้องโทษที่แตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการจัดสวัสดิการแตกต่างกัน ส่วนฐานะความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการจัดสวัสดิการไม่แตกต่างกัน

พูนไท มีสัจย์ (2542) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความต้องการของผู้ต้องขังในการฝึกอบรมวิชาชีพ โดยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากผู้ต้องขังในเรือนจำกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีอายุ

ระหว่าง 25-44 ปี มีการศึกษาสูงสุดชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นยังไม่ได้แต่งงานมีภุมิภานาในเขตกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่ต้องคดีในความผิดต่อทรัพย์ มีอาชีพรับจ้าง ผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีความต้องการฝึกอบบรมวิชาชีพเพื่อนำไปใช้ประโยชน์หลังพ้นโทษ และวิชาชีพที่ผู้ต้องขังกลุ่มตัวอย่างต้องการฝึกมากที่สุดคือ ช่างเฟอร์นิเจอร์ ด้านปัญหาและอุปสรรคต่อการฝึกอบบรมวิชาชีพผู้ต้องขังเห็นว่าสำคัญที่สุดคือ สถานที่คับแคบ อุปกรณ์ เครื่องมือขาดแคลน และครูฝึกไม่เพียงพอ

กฤษฎา เดชนะ (2543, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “ความพอใจของผู้ต้องขังวัยหนุ่มต่อการจัดสวัสดิการผู้ต้องขัง ศึกษาเฉพาะกรณี ผู้ต้องขังทัณฑสถานวัยหนุ่มกลาง” จากการศึกษาพบว่า ผู้ต้องขังวัยหนุ่มมีความพึงพอใจในสวัสดิการด้านการศึกษา ในระดับที่มากที่สุดในเรื่องการเปิดโอกาสให้ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ความพึงพอใจในด้านปัจจัย 4 ด้านความปลอดภัย ด้านอนามัยและสุขภาพ และด้านการอำนวยความสะดวกในระดับปานกลาง ความพึงพอใจในระดับน้อยคือ สวัสดิการด้านกีฬาและการออกกำลังกายและพึงพอใจในระดับที่น้อยที่สุดคือ สวัสดิการด้านเศรษฐกิจและด้านนันทนาการและผู้ต้องขังมีความพอใจในการอำนวยความสะดวกต่อการเยี่ยมญาติในระดับปานกลาง ซึ่งผู้ต้องขังมีความเห็นว่าควรเพิ่มเวลาเยี่ยมจาก 15 นาที เป็น 20 นาที และเรือนจำควรอนุญาตให้นำของเยี่ยมและพัสดุเข้าเยี่ยมได้

ณัฐวรรณ แสงสายฟ้า (2544, บทคัดย่อ) การศึกษาเรื่องความพึงพอใจของผู้ต้องขังต่อสวัสดิการของทัณฑสถานหญิงธนบุรี ผลการศึกษาพบว่าความพึงพอใจของผู้ต้องขังต่อสวัสดิการด้านร่างกาย ได้แก่อาหาร เครื่องอุปโภค/บริโภค ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า สถานพยาบาล สุขภาพ พบว่าผู้ต้องขังมีความพึงพอใจต่อสวัสดิการอยู่ระดับน้อย ความพึงพอใจของผู้ต้องขังต่อสวัสดิการด้านสังคมได้แก่การฝึกวิชาชีพการศึกษาความปลอดภัย รางวัลปันผล พบว่า ผู้ต้องขังมีความพึงพอใจต่อสวัสดิการอยู่ในระดับน้อยและความพึงพอใจของผู้ต้องขังต่อสวัสดิการด้านจิตใจ/อารมณ์ ได้แก่ ธรรมะ นันทนาการบริการสังคม กีฬา พบว่า ผู้ต้องขังมีความพึงพอใจต่อสวัสดิการอยู่ในระดับน้อย และความคิดเห็นของผู้ต้องขังต่อสวัสดิการของทัณฑสถานหญิงธนบุรีอยู่ในระดับกลาง

สมชาย อุดมโชค (2545) ได้กระทำการศึกษาเรื่องการศึกษาการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ที่มีไข้ นักโทษเด็ดขาด ศึกษากรณีเรือนจำกลางเชียงใหม่ เรือนจำพิเศษเชียงใหม่และทัณฑสถานเชียงใหม่

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษาถึงความเป็นจริงในการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่เรือนจำต่อผู้ต้องขังที่ไม่ใช่ นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้แก่คนต้องขัง คนฝากขัง ที่ถูกจองจำคุมขังอยู่ภายในเรือนจำกลางเชียงใหม่ เรือนจำพิเศษเชียงใหม่และทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ซึ่งจากการทดสอบสมมติฐานพบว่า ผู้ต้องขังที่ไม่ใช่ นักโทษเด็ดขาดที่มีเพศต่างกันจะมีลักษณะภูมิหลัง

ผู้ต้องขังด้านอายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส อาชีพ รายได้ และคดีที่ทำความผิดที่ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนในด้านนับถือศาสนาและระยะเวลาที่ถูกคุมขังมาแล้วไม่มีนัยสำคัญ

ในส่วนของการศึกษาเปรียบเทียบวิธีการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขัง พบว่า ด้านการรับตัวผู้ต้องขัง ซึ่งมีองค์ประกอบย่อยเกี่ยวกับการตรวจค้นตัวและสิ่งของ การตรวจสุขภาพ ร่างกาย การพิมพ์ลายนิ้วมือและสอบประวัติ การชี้แจงระเบียบข้อบังคับและข้อพึงปฏิบัติภายใน เรือนจำ พบว่า ไม่มีนัยสำคัญ

ณัฐชาภัทร คำคม (2547, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาความต้องการของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำกลางนครปฐม” ผลการศึกษาพบว่าผู้ต้องขังส่วนใหญ่ ต้องการได้รับการฝึกวิชาชีพที่สามารถนำไปประกอบอาชีพภายหลังพ้นโทษ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นภาระของครอบครัว หรือ ต้องกระทำผิดซ้ำอีก เมื่อพ้นโทษไปแล้ว ในส่วนของการทดสอบความสัมพันธ์ของปัจจัยภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่างกับความต้องการของผู้ต้องขังหญิงเรือนจำกลางนครปฐม พบว่า อาชีพ มีความสัมพันธ์กับระดับความต้องการของกลุ่มตัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ส่วน อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส จำนวนบุตร รายได้ และระยะเวลาต้องโทษ (สถานะ) ไม่มีความสัมพันธ์กับ ระดับความต้องการของผู้ต้องขัง อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

กรอบแนวคิดในการศึกษา

